

Karl Marx

OČRTI
KRITIKE POLITIČNE EKONOMIJE
(Prvi osnutek) 1857-1858

(iz poglavja o denarju)

GRUNDRISSE
DER KRITIK DER POLITISCHEN ÖKONOMIE
(Rehentwurf) 1857-1858

Prevedla in uredila

Rado Riha (str. 3-50); dr. Božidar Debenjak (str. 51-69)

Prevod je narejen na podlagi izdaje Marxovih Očrtov v MEGA² II. 1.1., Berlin 1976, str. 49-89, priključen pa mu je še odlomek, ki je v prevodu dr. B. Debenjaka izšel v: Problemi, revija za kulturo in družbena vprašanja, št. 49 in št. 50, Ljubljana 1967. Odlomka iz Problemov sta usklajena z besedilom v MEGA² II.1.1., str. 89-104 in dopolnjena z izpuščenim grškim tekstom. Grška odlomka je prevedel dr. V. Kalan. Redakcijske opombe - prevodi tujejezičnih vložkov, prevajalske opombe in bistvenejši popravki - so označeni z dvignjeno arabsko številko¹ in navedeni pod črto na dnu strani. V Seznamu različic in korektur so upošteevane predvsem tiste variante, ki nas pobleže seznanjajo s procesom izoblikovanja Marxove teorije. Zaradi tehničnih razlogov objavljamo različice za samim tekstom, čeprav takšen način objave otežkoča branje. Redakcijska pojasnila k Marxovemu rokopisu, so označena s tekočo arabsko številko v poševnem oklepaju^{1/}, navedena so v Pojasnilih za prevodom samega besedila.

V besedilu so postavljeni samo tisti naslovi, ki jih je vstavil že Marx sam.

Pojasnila in variante so povzeta po apatatu v MEGA², upoštevane pa so tudi nekatere navedbe v delu E. F. Schraderja, Restauration und Revolution. Die Vorarbeiten zum "Kapital" von Karl Marx in seinen Studienheften 1850-1858, Hildesheim 1980.

Razlaga uporabljenih diakritičnih znakov:

// redakcijska dopolnila ali rekonstrukcije Marxovega teksta

/ začetek ali konec strani v Marxovem tekstu

/1/ začetek paginirane strani Marxovega teksta

/: :/ dodatek, vstavek

- spremenjeno v

Uredništvo "Vestnika" se za strokovno pomoč pri prevajanju ekonomskih terminov zahvaljuje mag. Bogomirju Kovaču.

Alfred Darimon: De la Réforme des Banques.¹ Paris 1856.^{/2/}

I.

"Tout le mal vient de la prédominance que l'on s'obstine à con-
5 server aux métaux précieux dans la circulation et les échanges."
(1,2.)²

Začenja z ukrepi, ki jih je Banque de France³ sprejela ok-
tobra 1855 pour remédier à la diminution progressive de son
encaisse.⁴ (2) Dati nam hoče statistični tableau o stanju te
15 banke v zadnjih 5 mesecih pred njenimi oktobrskimi ukrepi.
Zategadelj primerja njeno zalogo bulliona⁵ v vsakem teh 5 me-
secev in "fluctuation de portefeuille"⁶, tj. množino opravljenih
discounts⁷ (trgovskih papirjev, menic, ki so v njenem
portfelju). Število, ki izraža vrednost securites⁸ v posesti
20 banke, "représente", po Darimonu, "le plus ou moins de besoin
que le public éprouvait de ses services, ou, ce qui revient
au même, les nécessités de la circulation." (2) Ce qui re-
vient au même? Du tout.⁹ Ko bi bila množina bills¹⁰, pred-
loženih v discount, identična s "potrebami cirkulacije", de-

¹ O reformi bank

² "Vse zlo izvira iz predominacije, ki jo trdovratno prisojajo plemenitim kovinam v cirkulaciji in menjavi." (Številke v oklepaju označujejo Marxovo navajanje Darimonovega besedila.)

³ Francoska banka

⁴ da bi odpravila progresivno zmanjšanje svoje zaloge

⁵ zlato ali srebro v palicah, zaloga plemenitih kovin, zaklad

⁶ spreminjanje portfelja

⁷ diskontov

⁸ vrednostnih papirjev

⁹ "bolj ali manj predstavlja potrebo javnosti po njenih uslugah, ali, kar je isto, potrebe cirkulacije. Kar je isto? Nikakor.

¹⁰ menic

narnega obtoka v pravem pomenu, bi morala obtok bankovcev določati množina diskontiranih menic. Toda v povprečju to gibanje ne le da ni paralelno, ampak je dostikrat obrnjeno. Množina diskontiranih menic in fluktuacije v njej izražajo potrebe kredita, medtem ko določajo množino cirkulirajočega denarja povsem drugačni vplivi. Da bi sploh lahko prišli do sklepov o cirkulaciji, bi moral Darimon predvsem poleg rubrike za zalogo bulliona in rubrike za diskontirane menice postaviti rubriko za znesek cirkulirajočih bankovcev. Res je bilo na dlani, da bi obravnavanje potreb cirkulacije najpoprejš zahtevalo, da se ugotovijo fluktuacije v dejanski cirkulaciji. Izpuščanje tega nujnega člena primerjave takoj izda diletantsko šušmarstvo in namerno pomešanje potreb kredita in potreb denarnega obtoka - metanje vkup, na katerem dejansko sloni vsa skrivnost Proudhonove modrosti. (Preglednica umrljivosti, kjer bi na eni strani nastopale bolezni, na drugi strani smrtni primeri, rojstva pa bi bila pozabljena.)

Obe rubriki (glej str. 3), ki ju navaja Darimon, na eni strani rubrika kovinske zaloge¹ banke od aprila do septembra, na drugi gibanje njenega portfelja, ti rubriki izražata zgolj tavitološko dejstvo, za katerega ni treba tratiti statističnih ilustracij, da se je namreč portfelj banke polnil z menicami, njen trezor s kovino pa praznil v isti meri, v kateri so banki nakazovali menice, da bi ji odtegnili kovino. In celo ta tautologija, ki jo hoče Darimon dokazati s svojo tabelo, ni v njej izražena čista. Nasprotno, tabela kaže, da se je od 12. aprila do 13. septembra 1855 kovinska zaloga banke zmanjšala za približno 144 milijonov, medtem ko so se papirji v njenem portfelju povečali za približno 101² milijon. Upadanje zaloge bulliona je torej za 43 milijonov presešlo porast diskontiranih trgovskih papirjev. Istovetnost obeh gibanj se razbije na tem celokupnem izidu 5-mesečnega gibanja. Natančnejša primerjava števil nam pokaže še druga razhajanja.

¹ Metallvorrath / kovinska zaloga, kovinski zaklad, zaloga plemenitih kovin

² 101/ pravilno: 108. Marx ponavlja Darimonovo napako.

Kovinska zaloga v banki	Papirji, ki jih je diskon-
	tirala banka
12 april - 432 614 797 fr	12 april - 322 904 313
10 maj - 420 914 028	10 maj - 310 744 925

5 Z drugimi besedami: od 12. aprila do 10. maja se zmanjša kovinska zaloga za 11 700 769 fr., medtem ko število securities naraste¹ za 12 159 388; tj. porast securities preseže za približno 1/2 milijona (458 619 fr.) upadanje kovinske zaloge. Nasprotno dejstvo, čeprav v precej presenetljivejšem obsegu, se pokaže, 15 če primerjamo mesec maj z mesecem junijem:

Kovinska zaloga v banki	Papirji, ki jih je diskon-
	tirala banka
10 maj - 420 914 028	10 maj - 310 744 925
14 junij - 407 769 813	14 junij - 310 369 439./

20 /2/ Od 10. maja do 14. junija se je torej kovinska zaloga zmanjšala za 13 144 215 fr. Ali so njeni securities narasli v isto mero? Obratno, v istem obdobju so padli za 375 486 fr. Zato tu nimamo več zgolj kvantitativnega nesorazmerja med padcem na eni strani in zvišanjem na drugi. Izginilo je samo obratno sorazmerje 25 je obeh gibanj. Ob ogromnem padcu na eni strani imamo relativno slaboten padec na drugi.

Kovinske zaloge v banki	Papirji, ki jih je diskon-
	tirala banka
14 junij - 407 769 813	14 junij - 310 369 439
30 12 julij - 314 629 614	12 julij - 381 699 256.

Primerjava med mesecem junijem in julijem nam pokaže upadaje kovinske zaloge za 93 140 199 in porast securities za 71 329 717 tj. upadanje kovinske zaloge je za 21 810 482 fr. večja od porasta portfelja.

Kovinska zaloga v banki	Papirji, ki jih je diskon-
	tirala banka
12 julij - 314 629 614	12 julij - 381 699 256
9 avgust - 338 784 444	9 avgust - 458 689 605.

¹ naraste/ pravilno: upade. Marxova napaka, ki se ponavlja, nima vpliva na ustreznost njegovih izvajanj.

Na obeh straneh vidimo zvečanje, na strani kovinske zaloge za 24 154 830, mnogo pomembnejše pa na strani portfelja - za 66 990 349 fr.

Kovinska zaloga v banki	/Papirji, ki jih je diskontirala banka/
9 avgust - 338 784 444	9 avgust - 458 689 605
13 sept. - 288 645 333	/13 sept./ - 431 390 562

Padec kovinske zaloge za 50 139 111 fr. gre tu všttric s padcem securities za 27 299 043 fr. (Decembra 1855 se je kljub re-
lo striktivnim ukrepom Banque de France njena encaisse¹ zopet zmanjšala za 24 milijonov.)

Kar velja za Petra, velja tudi za Pavla. Resnice, ki izhajajo iz sukcesivne primerjave 5 mesecev, lahko veljalo za enako zanesljive kot resnice, ki sledijo iz g. Darimonove primerjave 15 ve obeh skrajnih točk niza. In kaj pokaže primerjava? Resnice, ki se vzajemno požirajo. - Dvakrat portfelj naraste ob padcu kovinske zaloge, toda tako, da njen padec ne dosega rasti portfelja (od meseca aprila do maja in od junija do julija). Dvakrat pade kovinska zaloga hkrati s padcem portfelja, toda tako, da 20 padec portfelja ne pokriva padca zaloge (od meseca maja do junija in od meseca avgusta do septembra); naposled tudi zvečanje kovinske zaloge in zvečanje portfelja, toda tako, da prvo ne pokriva drugega. Padec na eni strani, zvečanje na drugi; padec na obeh straneh; zvečanje na obeh straneh; torej vse drugo, le nespreme- 25 njen zakon ne, še najmanj pa kakšno obratno sorazmerje, še vzajemno učinkovanje ne, ker ne more biti padec v portfelju vzrok za padec kovinske zaloge, zvečanje v portfelju pa ne more biti vzrok za zvečanje kovinske zaloge. Obratnega sorazmerja in vzajemnega učinkovanja ne ugotovi niti izolirana primerjava, ki jo 30 vzpostavlja Darimon med prvim in zadnjim mesecem. Če zvečanje portfelja za 101 milijon ne pokrije upadanja kovinske zaloge za 144 milijonov, preostane še možnost, da med zvečanjem na eni strani //3/ in upadanjem na drugi sploh ni nikakršne kavzalne

¹ rezerva; Darimon, n.n.m., str. 8-9.

zveze. Statistična ilustracija ni dala odgovora, ampak je, prav nasprotno, načela množico vprašanj, ki se med seboj križajo, namesto ene same uganke jih je navrgla cel kup. Dejansko pa bi uganke izginile, ko bi g. Darimon poleg svojih rubrik kovinske zaloge in portfelja (diskontiranih papirjev) postavil še rubriko cirkulacije bankovcev in depozitov. Da je padec kovinske zaloge manjši od naraščanja portfelja, bi bilo mogoče pojasniti s tem, da je istočasno narastel depozit kovine, ali s tem, da del bankovcev, izdanih zaradi diskonta, ni bil zamenjan zakovino, ampak je ostal v cirkulaciji, ali končno s tem, da so se izdani bankovci, ne da bi povečali cirkulacijo, takoj vrnili v obliki depozitov ali v plačilo dospelih menic. Padec kovinske zaloge, ki ga spremlja manjši padec portfelja, bi pojasnili s tem, da so iz banke dvignili depozite ali da so ji predložili bankovce v zameno za kovino in da so tako posestniki dvignjenih depozitov ali posrebranih bankovcev¹ oškodovali njen lastni diskont. Isti razlogi bi, končno, pojasnili tudi manjši padec kovinske zaloge, ki ga spremlja manjši padec portfelja. (Odliva zaradi nadomestitve srebrnega denarja znotraj dežele sploh ne upoštevamo, ker ga Darimon ne pritegne v območje svoje obravnave.) Toda rubriki, ki bi se tako vzajemno pojasnjevali, bi dokazali tudi nekaj, kar nista nameravali dokazati, da namreč temu, da banka zadovoljuje rastoče trgovinske potrebe, nikakor nujno ne sledi povečanje njenega obtoka bankovcev, da zmanjšanje ali povečanje tega obtoka ne ustreza zmanjšanju ali povečanju njene kovinske zaloge, da banka ne kontrolira množine cirkulirajočih sredstev itd. - kopica rezultatov, ki g. Darimonu niso bili pogodu. V vni, da bi raztrobental svoje vnaprejšnje mnenje o nasprotju med kovinsko osnovo banke, ki jo predstavlja njen zalog, in med potrebami cirkulacije, ki jih po njegovem mnenju predstavlja portfelj, iztrga Darimon iz njunega nujnega dopolnjevanja rubriki, ki v tej izoliranosti izgubita ves smisel ali pa kvečjemu pričata proti njemu. Pri tem fait² smo se zadržali

¹ der versilberten Noten / vnovčenih bankovcev

² dejstvu; Darimon, n.n.m., str. 2.

zato, da bi na enem zgledu razjasnili vso vrednost statističnih in pozitivnih ilustracij proudhonovcev. Namesto da ekonomska dejstva služijo kot preizkus njihovih teorij, dokazujejo, kako dejstev ne obvladujejo, da bi se lahko z njimi igrali. Način, 5 kako se igrajo z dejstvi, kaže vse prej genezo njihovih teoretskih abstrakcij.

Sledimo dalje Darimonu.

Ko je Francoska banka videla, da se je njena kovinska zaloga zmanjšala za 144 milijonov, njen portfelj pa povečal za 10 milijon, je 4. in 18. oktobra 1855 sprejela ukrepe za zaščito svojega trezorja pred svojim portfeljem. Diskont je sukcesivno dvignila od 4 na 5 in od 5 na 6% ter skrajšala rok dospelja me-
nic, predloženih v diskont, od 90 na 75 dni. Drugače povedano: otežila je pogoje, pod katerimi je trgovini dala svojo kovino 15 na razpolago. Kaj to dokazuje? "Da banka", pravi Darimon, "organizirana po zdajšnjih načelih, tj. osnovana na dominaciji zlata in srebra, preneha služiti občinstvu prav v trenutku, ko občinstvo njene usluge najbolj potrebuje."^{13/} Ali je g. Darimon rabil svoje številke, da bi dokazal, da draži ponudba svoje us-
luge v isti meru, kot postavlja povpraševanje pred njo zahteve? (in jo presega). Dalje, ali se gospodje, ki nasproti banki re-
prezentirajo "občinstvo", ne uklanjajo isti "udobni navadi bi-
vanja"?^{14/} Filantropski trgovci z žitom, ki so predložili banki svoje menice, da bi dobili bankovce, da bi bankovce zamenjali za 25 zlato banke, da bi zlato banke zamenjali za inozemsko žito, da bi inozemsko žito zamenjali za denar francoskega občinstva, ali je te gospode vodila, denimo, misel, da je zato, ker občinstvo v tem hipu najbolj rabi žito, zdaj njihova dolžnost, da pač temu občinstvu odstopijo žito pod ugodnejšimi plačilnimi pogoji, 30 ali niso, prav nasprotno, planili v banko, da bi izkoristili zvišanje žitnih cen, stisko občinstva, nesorazmerje med njegovim povpraševanjem in med ponudbo? In banko naj bi izvzeli iz tega občega ekonomskega zakona? Quelle idée!¹ Pač pa zdajšnja organi-

¹ Kakšna misel!

zacija bank nemara pelje k temu, da je treba zlato kopičiti v tolikšni količini, da je kupno sredstvo, ki bi ga bilo mogoče v primeru pomanjkanja žita kar se da koristno uporabiti za narod, obsojeno na mrtvo ležanje, da je nasploh kapital, ki bi moral iti skozi donosne //4/ preobrazbe produkcije, spremenjen v neproduktivno in gnilo podlago cirkulacije? V tem primeru bi šlo torej za to, da v zdajšnji organizaciji bank neproduktivna kovinska zaloga še presega svoj nujni minimum, ker prihranek zlata in srebra v cirkulaciji še ni potisnjen nazaj na svojo ekonomsko mejo. Šlo bi za večjo ali manjšo količino na isti osnovi. Toda vprašanje bi se od socialističnih višav skrčilo na meščansko-praktično površino, po kateri se sprehaja pri večini angleških meščanskih nasprotnikov Angleške banke. Quelle chute!¹ Ali pa ne gre za večji ali manjši prihranek kovine s pomočjo bankovcev in drugih bančnih pripomočkov, marveč za popolno zapuščanje kovinske osnove? A tedaj je ničeva tako statistična basen kot njena morala. Če naj banka, kakršnikoli so že pogoji, v primeru stiske pošlje plemenite kovine v tujino, jih mora prej napokopičiti, in če noče, da jih tujina sprejme v zamenjavo za svoje blago, so morale te kovine uveljaviti svojo dominacijo.

Vzroki, ki so banki pobrali njeno plemenito kovino, so bili, po Darimonu, slaba letina in zato nujnost uvoza žita iz tujine. Pozablja na nezadostno letino svile in na nujnost nakupa velikih količin svile na Kitajskem. Nadalje Darimon pravi: velika in številna podvzetja, ki so sovpadala z zadnjimi meseci industrijske razstave v Parizu.^{/5/} Zopet pa pozablja velike špekulacije in podvzetja v tujini, ki so se jih lotili Crédit mobilier in njegovi tekmeči, da bi pokazali, kakor pravi Isaac Péreire^{/6/}, da se francoski kapital odlikuje pred ostalimi kapitali po svoji kozmopolitski naravi, tako kot se francoski jezik odlikuje pred ostalimi jeziki. Dodati je treba še neproduktiven izdatek, ki ga je povzročila vzhodna vojna², posojilo 750 milijonov. Torej

¹ kakšen padec!

² gre za krmsko vojno 1853 - 1856.

na eni strani velika in nenadna izguba v dveh najpomembnejših panogah francoske produkcije! Na drugi strani nenavadna uporaba francoskega kapitala na tujih tržiščih v podvzetjih, ki niso ustvarila nobenega neposrednega ekvivalenta in ki deloma morda nikoli ne bodo pokrila svojih produkcijskih stroškov! Da bi bilo mogoče z uvozom pokriti na eni strani zmanjšanje domače produkcije, na drugi pa porast v tujih industrijskih podvzemih, niso bili potrebni cirkulacijski znaki, ki rabijo za zamenjavo ekvivalentov, marveč ekvivalenti sami, ne denar, marveč kapital.

Izguba v francoski domači produkciji nikakor ni bila ekvivalent za naložbo francoskega kapitala v tujini. Vzemimo zdaj, da Francoska banka ni slonela na kovinski osnovi in da je bila tujina pripravljena sprejeti francoski ekvivalent ali kapital v vsaki obliki, ne le v specifični obliki plemenitih kovin. Mar ne bi bila prav tako prisiljena, da zviša pogoje svojega diskonta ravno v trenutku, ko je njeno "občinstvo" najbolj zahtevalo njene usluge? Bankovci, s katerimi diskontira menice tega občinstva, niso zdaj drugega kot nakazilo za zlato in srebro. Po naši podmeni pa bi bili nakazila za nacionalno zalogo produktov in za neposredno uporabno delovno moč naroda: zaloga je omejena, delovno moč pa je mogoče pomnožiti le znotraj zelo določenih meja in v določenih časovnih obdobjih. Po drugi strani je papirni stroj neizčrpen in deluje kot bi se ga dotaknila čarobna palica. Prav v trenutku, ko so slabe letine žita in svile izredno zmanjšale neposredno zamenljivo nacionalno bogastvo, fiksirajo železniška, rudarska itd. podvzetja v tujini to isto neposredno zamenljivo bogastvo v obliki, ki ne ustvarja nobenega neposrednega ekvivalenta in ki zato v trenutku pogoltne bogastvo, ne da bi ga nadomestila! Neposredno zamenljivo bogastvo naroda, ki je sposobno cirkulirati in ga je moč pošiljati v tujino, je torej brezpogojno zmanjšano! Na drugi strani neomejeno naraščanje bančnih nakazil. Neposredna posledica: zvišanje cen produktov, surovin in dela. Na drugi strani padanje cen bančnih nakazil. Banka ne bi povečala takorekoč s pomočjo čarobne palice nacionalnega bogast-

va, marveč bi samo razvrednotila lastni papir z neko zelo običajno operacijo. Zaradi tega razvrednotenja nenadna ohromitev produkcije? Kje pa, vpije proudhonist. Naša nova bančna organizacija se //5/ ne bi zadovoljila z negativno zaslugo, da je odpravila kovinsko osnovo, vse drugo pa pustila pri starem. Ustvarila bi povsem nove pogoje produkcije in prometa, vposegala bi torej pod povsem novimi predpostavkami. Kaj ni tudi uvajanje zdajšnjih bank svojčas revolucioniralo produkcijske pogoje? Mar bi brez koncentracije kredita, ki jo je to uvajanje povzročilo, brez državne rente, ki jo je to uvajanje ustvarilo nasproti zemljiški renti, ustvarjajoč s tem finance nasproti zemljiški lastnini, moneyed interest nasproti landed interest¹, mar bi brez te nove cirkulacijske institucije postala možna velika industrija, delniška podjetja itd.? Tisočere oblike cirkulacijskih papirjev, ki so tako produkt kot tudi produkcijski pogoji moderne trgovine in moderne industrije?

S tem smo prišli do temeljnega vprašanja, ki ni več povezano z izhodiščem. V splošni obliki bi se glasilo: ali je mogoče s spremembo cirkulacijskega instrumenta - organizacije cirkulacije - revolucionirati obstoječa produkcijska razmerja in njim ustrezajoča distribucijska razmerja? Nadalje: ali se je mogoče lotiti takšne transformacije cirkulacije, ne da bi se dotaknili obstoječih produkcijskih razmerij in na njih slonečih družbenih razmerij? Če bi vsaka takšna transformacija cirkulacije sama zopet predpostavljala spremembe drugih produkcijskih pogojev in družbene prevrate, bi bil seveda že od vsega začetka spodbit nauk, ki predlaga svoje cirkulacijske umetnine, da bi se, po eni strani, izognil nasilnemu značaju sprememb, po drugi strani pa samih teh sprememb noče postaviti za predpostavko, ravno nasprotno, narediti jih hoče za postopni rezultat cirkulacijskih premen. Napačnost te temeljne predpostavke bi povsem zadoščala za dokaz enakega nesporazuma glede notranje povezanosti produkcijskih, distribucijskih in cirkulacijskih razmerij. Zgodovinski

¹ moneyed interest - landed interest: oba pojma razkrivata ekonomsko razmerje denarnih obresti oz. profita nasproti renti in ju zato ni mogoče prevesti kot denarni in zemljiški interes.

primer, ki smo ga bežno omenili zgoraj, seveda ne more biti me-
rodajen, ker so bile moderne kreditne institucije tako učinek
kot vzrok koncentracije kapitala, ker so samo eden njenih momen-
5 tokov, in ker pospešuje koncentracijo premoženja tako nezadostna
cirkulacija (kakor v starem Rimu) kot tudi olajšana cirkulacija.
Nadalje bi bilo potrebno preiskati, oz. bolje, sodilo bi k sploš-
nemu vprašanju, ali lahko različne civilizirane oblike denarja
- kovinski denar, papirni denar, kreditni denar, delovni denar
(slednji kot socialistična oblika) dosežejo to, kar se od njih
10 zahteva, ne da bi odpravile samo produkcijsko razmerje, ki ga
izraža kategorija denarja in ali tedaj po drugi strani, ne gre
spet za zahtevo, ki razveljavlja samo sebe, če se hočeš namreč
s formalno preobrazbo nekega razmerja izmakniti njegovim bist-
venim pogojem? Različne oblike denarja lahko sicer bolje ustre-
15 zajo družbeni produkciji na različnih stopnjah, ta ali ona obli-
ka zmore odstraniti nevšečnosti, ki jim kaka druga ni kos; do-
kler pa ostajajo oblike denarja in dokler ostaja denar bistveno
produkcijsko razmerje, ne more nobena odpraviti denarnemu razmer-
ju inherentnih protislovij, lahko jih samo reprezentira v tej
20 ali oni obliki. Nobena oblika mezdnega dela, tudi če lahko ena
morda premaga slabe strani druge, ne more obvladati neskladja
mezdnega dela samega. Ta ali oni vzvod lahko bolje premaga upor
mirujoče materije od drugega. Sleherni pa sloni na tem, da upor
ostane. To splošno vprašanje o odnosu cirkulacije do drugih pro-
25 dukcijskih razmerij je mogoče seveda zastaviti šele ob koncu.
Od vsega začetka pa je sumljivo, da ga Proudhon in konzorti v
njegovi čisti obliki niti ne postavijo, marveč le priložnostno
deklamirajo o njem. Povsod, kjer se vprašanja bežno dotaknejo,
bomo morali vsakič natančno opazovati.

30 Nekaj pa vsekakor izhaja že iz Darimonovega uvoda, da namreč
popolnoma identificira obtok denarja in kredit, kar je ekonomsko
gledano napačno. (Crédit gratuit¹ // je, mimogrede rečeno, le
hinavska, malomeščanska in boječa oblika za: La propriété c'est

¹ Brezplačni kredit

le vol.¹ Namesto da delavci vzamejo kapital kapitalistom, je treba kapitaliste prisiliti, da jim ga dajo. Tudi k temu se moramo še vrniti.

5 Kar zadeva obravnavano temo samo, je Darimon prišel le do tega, da banke, ki trgujejo s kreditom, tako kakor trgovci, ki trgujejo z blagom, ali delavci, ki trgujejo z delom, prodajajo dražje, ko se poveča povpraševanje glede na ponudbo, tj. da otežkočajo občinstvu svoje usluge prav v trenutku, ko jih občinstvo najbolj potrebuje. Videli smo, da mora banka ravnati ta-
10 ko, pa naj izdaja konvertibilne ali nekonvertibilne bankovce.

Ravnanje Francoske banke v oktobru 1855 je sprožilo "immense clameur"² (str. 4) in "grand débat"³ med njo in besedniki občinstva. Darimon to razpravo povzema, ali pa se vsaj dela, da jo povzema. Tu mu bomo sledili le priložnostno, ker kaže njegov
15 povzetek slabost obeh nasprotnikov zaradi njunega nenehnega menjanja stališč. Tavanje med vnanjimi razlogi. Oba bojevnika odlagata vsak trenutek svoje orožje, da bi si poiskala drugo. Ne eden ne drugi ne utegneta zadati udarca, ne le, ker nenehno menjujeta orožje, s katerim naj bi se bila, marveč tudi zato, ker
20 sta se soočila na nekem terenu le zato, da bi takoj zbežala na drugega.

(Vse od 1806 do 1855 niso zvišali v Franciji diskonta na 6%; že skorajda 50 let immuable à 90 jours le maximum de l'échéance des effets de commerce.)⁴ /8/

25 Medlost, s katero se pri Darimonu brani banka, kakor tudi njegovo lastno napačno predstavo, lahko npr. razberemo iz naslednjega mesta njegovega fiktivnega //6/ dialoga:

Nasprotnik banke pravi: "Vous êtes grâce à votre monopole, la dispensatrice et la régulatrice du crédit. Quand vous vous
30 montrez rigoureuse, non-seulement les escompteurs vous imitent, mais encore ils exagèrent vos rigueurs ... Par vos mesures, vous

¹ Lastnina je tatvina. Gre za temeljno tezo Proudhonovega spisa "Qu'est-ce que la propriété?", Paris 1840.

² strašen hrup

³ veliko razpravo

⁴ je maksimalna doba dospelosti trgovskih papirjev fiksirana na 90 dni

avez jeté l'arrêt dans les affaires."¹ (5.)

Banka pravi in to "humblement"²: "Que voulez-vous que je fasse? dit humblement la Banque ... Pour me garer de l'étranger, il faut que je me gare des nationaux ... Avant tout, il faut
5 que j'empêche la sortie du numéraire, sans lequel je ne suis ni ne puis rien."³(5.)

Banki je podtaknjena abotnost. Prisiljena je, da se oddalji od vprašanja, da ga razblini v splošno frazo, da bi bilo moči nanj odgovoriti s splošno frazo. Banka deli v tem dialogu Dari-
10 monovo iluzijo, da s svojim monopolom dejansko regulira kredit. V resnici pa se moč banke začenja šele tam, kjer /se/ preneha moč privatnih "escompteurs"⁴, v trenutku torej, ko je njena moč
sama že izredno omejena. Denimo, da banka v trenutku easy state⁵ na money market⁶, ko vsakdo diskontira za 2,5%, ostane pri 5%,
15 in escompteurs ji bodo, namesto da bi jo posnemali, pred nosom pobrali vse diskontne posle. In najbolj nazorno se to kaže ravno v zgodovini Bank of England od zakona iz 1844 dalje, zakona, ki jo je pri diskontnih poslih itd. postavil za dejanskega tekmeča private bankers.⁷ Da bi si med obema easiness⁸ denarnega
20 trga zagotovila delež, in to rastoči delež pri diskontnem po=

¹ "Zaradi svojega monopola delite in regulirate kredit. Ko pa se pokažete strogi, vas diskonterji ne le posmejajo, pač pa vašo strogost celo pretirajo. Vaši ukrepi so prekinili posle."

² ponižno

³ "Kaj bi želeli, naj storim? odvrne banka ponižno ... Da bi se zavarovala pred tujino, se moram zavarovati pred rojaki... Predvsem moram preprečiti izvoz gotovine, brez katere nisem nič in ne morem ničesar narediti."

⁴ diskonterji

⁵ easy state, glej tudi izraz easiness⁸: stanje, kjer je ponudba denarja večja od povpraševanja in kjer so obresti nizke.

⁶ trg denarja

⁷ privatni bankirji

⁸ glej op. 5.

slu, je bila Bank of England stalno prisiljena, da zmanjšuje diskonte ne le na mero private bankers, temveč pogosto pod njo. Njeno "reguliranje kredita" je treba torej vzeti cum grano salis, Darimon pa postavlja za izhodišče svojo praznovero v njeno brezpogojno kontrolo denarnega trga in kredita.

Namesto, da bi kritično preiskal pogoje njene dejanske moči nad denarnim trgov, /se/ takoj oklene fraze, da ji je cash¹ vse in da mora preprečiti njen efflux² v tujino. Profesor na Collège de France (Chevalier) odgovarja: "Zlato in srebro sta blago kot vse drugo ... Kovinska rezerva banke je koristna le zato, da se jo lahko v kritičnih trenutkih uporabi pri nakupih v tujini." /9/ Banka odgovarja: "Kovinski denar ni blago kot vse drugo; je menjalni instrument in uživa zaradi tega privilegij, da vsem drugim blagom predpisuje zakone." /10/ Tu vskoči Darimon med dvobojevalca. "Torej moremo temu privilegiju, ki ga uživata zlato in srebro, da sta edina avtentična instrumenta cirkulacije in menjave, pripisati ne le aktualno krizo, marveč periodične trgovinske krize." /11/ Da bi se bilo moč zoperstaviti vsem nevšečnostim kriz "bi zadoščalo, da zlato in srebro postaneta blago kot vse drugo, ali natančno rečeno, da vsa blaga postanejo menjalni instrumenti z istim rangom (au même titre) (z enako upravičenostjo) kot zlato in srebro; da bi se produkti resnično zamenjevali za produkte." /12/ (5-7.)

Prikaz spornega vprašanja je tu res plitek. Če izdaja banka nakazila za denar (bankovce) in obveznice za kapital, ki jih je mogoče izplačati v zlatu (srebru) (depoziti), se razume samo ob sebi, da lahko gleda in prenaša zmanjšanje svoje kovinske zaloge le do določene mere, ne da bi proti temu ukrepala. To nima ničesar opraviti s teorijo kovinskega denarja. K Darimonovemu nauku o krizah se bomo povrnil.

V razdelku "Petite Histoire des crises de circulation"³ g. Darimon izpušča angleško krizo v letih 1809-11 in se omejuje na

¹ gotovina

² odliv - z nakupom blaga v tujini

³ Kratka zgodovina kriz cirkulacije. Pri Darimonu (str. 20-27) se 3. poglavje glasi: "Petite histoire des banques de circulation".

to, da zabeleži za leto 1810 imenovanje Bullion Committeea¹, za leto 1811 pa zopet izpušča dejansko krizo (ki se je začela 1809), omejujoč se na resolucijo, ki jo je sprejel Spodnji dom, "da depreciacije bankovcev glede na bullion ne povzročajo depreciacija papirnega denarja, marveč podražitev bulliona"^{13/}, in na Ricardov pamflet^{14/}, ki zatrjuje nasprotno, sklep pa naj bi bil: "Papirni denar je denar v svojem najpopolnejšem stanju."^{15/} (str. 22, 23) Krizi iz let 1809 in 1811 sta bili tu pomembni, ker je banka takrat izdajala nekonvertibilne bankovce, ker torej krizi nikakor nista izvirali iz konvertibilnosti bankovcev za zlato (kovino) in ju torej tudi ni bilo mogoče zavreti z ukinitvijo te konvertibilnosti. Darimon jo spretno ureže čez ta dejstva, ki oporekajo njegovemu nauku o krizah. Oklene se Ricardovega aforizma, ki nima ničesar opraviti z dejanskim predmetom obravnave in pamfleta - z depreciacijo bankovcev. Ne meni se za popolno ovrženost Ricardove denarne teorije in njenih napačnih predpostavk, da banka kontrolira število cirkulirajočih bankovcev, da število cirkulirajočih sredstev določa cene, medtem ko obratno cene določajo število cirkulirajočih sredstev itd. Za Ricardovega časa ni bilo nobenih podrobnih raziskav o pojavih denarnega obtoka. To mimogrede.

Zlato in srebro sta blago kot vse drugo blago. Zlato in srebro nista blago kot vse drugo: kot obči menjalni instrument sta privilegirano blago in ravno zaradi tega privilegija degradirata druga blaga. Takšna je zadnja analiza, na katero Darimon reducira antagonizem. Darimon v zadnji instanci določi: ukinite privilegij zlata in denarja, degradirajte ju na rang vseh drugih blag. Tedaj ne boste odpravili zgolj specifičnih slabosti zlatega in srebrnega denarja, ali bankovcev, konvertibilnih za zlato in srebro. Odpravili boste vse slabosti. Ali bolje, povzdignite vsa blaga v monopol, ki pripada zdaj ekskluzivno zlatu in srebru. Pustite papeža, toda spremenite vsakogar v papeža. Ukinite denar tako, da spremenite sleherno blago v denar in mu date specifične lastnosti denarja. Vendar pa se tu zastavlja vprašanje,

¹ odbor za zaklad

ali problem ne izreka svoje lastne nesmiselnosti in ali ni zato nemožnost rešitve vsebovana že v pogojih, ki jih naloga postavlja. Odgovor je dostikrat lahko samo v kritiki vprašanja in pogosto je rešitev mogoča le //7/ tako, da zanikamo samo vprašanje.

5 Dejansko vprašanje se glasi: ali ne postane s samim meščanskim sistemom menjave potreben tudi specifičen instrument menjave? Ali ne ustvarja meščanski sistem menjave nujno nekega posebnega ekvivalenta za vse vrednosti? Ta ali ona oblika tega menjalnega instrumenta ali tega ekvivalenta je morebiti lahko bolj priročna, bolj prikladna, povzroča lahko manj težav kot kaka druga. Toda težave, ki izvirajo iz eksistence nekega posebnega menjalnega instrumenta, posebnega, a vendarle občega ekvivalenta, bi se morale v vsaki obliki, četudi različno, porajati znova. To vprašanje Darimon seveda entuziastično preskoči. Ukinite denar
10 in ne ukinite denarja! Ukinite ekskluzivni privilegij, ki ga imata zlato in srebro zaradi svoje ekskluzivnosti kot denar, toda naredite vsa blaga za denar, tj. dajte vsem skupaj neko lastnost, ki ne obstaja več, kakor hitro je ločena od te ekskluzivnosti.

20 V bullion drains¹ se res prikaže neko protislovje, ki ga Darimon dojema plitvo, kot ga enako plitvo premaguje. Pokaže se, da zlato in srebro nista blago kot vse drugo blago, moderna ekonomija pa se od časa do časa nenadno in zgroženo zaloti, kako se vedno znova vrača k predsodkom merkantilnega sistema. Angleški ekonomisti skušajo rešiti težavo z neko distinkcijo. Kar je potrebno v trenutkih takšnih monetarnih kriz, pravijo, nista zlato in srebro kot denar, zlato in srebro kot novc, temveč zlato in srebro kot kapital. Pozabljajo pa pristaviti: kapital, toda kapital v določeni obliki zlata in srebra. Če bi bilo mogoče
30 kapital izvoziti v vsaki obliki, zakaj potem pride do effluxa ravno teh dveh blag, medtem ko se večina drugih ravno zaradi pomanjkljivega effluxa razvrednoti?

Vzemimo določene primere: drain² zaradi domače slabe letine kakega osnovnega živila (npr. žita), zaradi tuje slabe letine in

¹ odtok plemenitih kovin

² odtok

zato podražitve kakega poglavitnega uvoženega konzumpcijskega predmeta (npr. čaja); drain zaradi slabe letine odločilnih industrijskih surovin (bombaž, volna, svila, lan itd.); drain kot posledica prevelikega uvoza (zaradi špekulacije, vojne itd.).

5 Nadomestitev nenadne ali trajne izgube (žita, čaja, bombaža, lana itd.) v primeru domače slabe letine dvojno oropa narod. Del njegovega vložnega kapitala ali njegovega dela ni reproduciran - dejanska izguba v produkciji. Del reproduciranega kapitala mora odteči, da bi se ta vrzel zapolnila, in sicer del, ki

10 ni v enostavnem aritmetičnem razmerju do izgube, ker se manjka-joči produkt na svetovnem trgu zviša in mora zvišati zaradi zmanjšane ponudbe in povečanega povpraševanja. Potrebno je natančno preiskati, kako bi učinkovale takšne krize, če odmislimo denar in katero določenost vnaša v danih razmerah denar. (Pogla-

15 vitna primera: slaba letina žita in prevelik uvoz. Vojna se razume sama po sebi, ker je, neposredno ekonomsko, z njo tako, kot da bi narod vrgel del svojega kapitala v vodo.)

Primer slabe letine: če obravnavamo narod glede na drug narod, je jasno, da se je njegov kapital (ne le njegovo dejansko

20 bogastvo) zmanjšal, tako kot je jasno, da je kmet, ki se mu je kruh prežgal in ga mora zato kupiti pri peku, obubožal za toliko, kolikor znaša njegov nakup. V okviru domačih razmer je videti, da se z zvišanjem cen žita glede vrednosti nič ne spremeni. Če pri tem zaenkrat odmislimo, da v dejanskih slabih leti-

25 nah zmanjšana količina žita x po zvišani ceni ni nikoli = normalni količini x po nižji ceni. Vzemimo, da je v Angliji reproduciran samo 1 kvart in da dosega ta kvart enako ceno kot poprej

30 milijonov quarters¹ pšenice. Narod bi tedaj, če ne upoštevamo, da bi ne imel sredstev za reprodukcijo tako življenja kot žita,

30 in če postavimo, da je delovni dan, potreben za reproduciranje kvarta = a , menjal $a \times 30$ milijonov delovnih dni (produkcijski stroški) za $1 \times a$ delovnega dneva (produkt); produktivna moč njegovega kapitala bi se milijonkrat zmanjšala in vsota vseh vrednosti v deželi bi se zmanjšala, ker bi bil vsak delovni dan

¹ kvartov

razvrednoten 30 milijonkrat. Vsak del kapitala bi reprezentiral samo še $1/30$ 000 000 svoje prejšnje vrednosti, svojega ekvivalenta v produkcijskih stroških, čeprav se v navedenem primeru nominalna vrednost nacionalnega kapitala sploh ne bi zmanjšala (neupoštevajoč razvrednotenja zemlje), ker bi zvišana vrednost 5 1 kvarta pšenice ustrezno kompenzirala zmanjšano vrednost ostalih produktov. 30 milijonkratno zvišanje cene pšenice bi bilo izraz enakega razvrednotenja vseh ostalih produktov. Sicer pa je to razlikovanje med domovino in tujino vseskozi iluzorno.

10 Tako kot se narod, ki ga prizadene slaba letina, vede do tujega naroda, od katerega kupuje, tako se sleherni individuum naroda vede do zakupnika ali do žitnega trgovca. Presežna vsota, ki jo mora porabiti za nakup žita, je neposredno zmanjšanje njegovega kapitala, njegovih razpoložljivih sredstev.

15 Da bi vprašanja ne skalili z nebistvenimi vplivi, moramo predpostaviti narod, pri katerem obstoji free trade¹ z žitom. Tudi če bi bilo uvoženo žito tako poceni kot doma proizvedeno žito, bi bil narod siromašnejši za kapital, ki ga zakupniki ni= so reproducirali. Samo da po naši predpostavki narod uvaža ved= 20 no toliko tujega žita, kot ga je mogoče uvoziti po normalni ceni. Rast izvoza predpostavlja torej naraščanje cene.

Zvišanje cen žita je = zvišanju cene vseh drugih blag. Zviša= ni produkcijski stroški (reprezentirani v ceni), za katere je moč dobiti kvart žita, je = zmanjšani produktivnosti kapitala, 25 ki obstaja v vseh drugih oblikah. Presežku, ki je uporabljen za nakup žita, mora ustrezati primanjkljaj pri nakupu vseh drugih produktov in že zato padanje njihovih cen. S kovinskim ali kate= rikolim drugim denarjem ali pa brez njega bi se narod nahajal v krizi, ki ne bi zajela le žita, marveč bi se razširila čez vse 30 druge produkcijske panoge, ne le zato, ker bi se pozitivno zmanj= šala njihova produktivnost, ker bi bila cena njihove produkcije razvrednotena glede na vrednost, določeno z normalnimi produkcij= skimi stroški, marveč tudi zato, ker se vse pogodbe, obveznosti itd. opirajo na povprečne cene produktov. Vzemimo, da je treba

¹ svobodna trgovina

za državni dolg dobaviti x mernikov žita, toda produkcijski stroški teh x mernikov so se v določenem razmerju povečali. Narod bi bil potemtakem, tudi če denarja sploh ne upoštevamo, /8/ v splošni krizi. Dokler so vsa ekonomska razmerja naroda 5 utemeljena na povprečni produktivnosti njegovega dela, bi se produkti razvrednotili - pa čeprav bi abstrahirali ne samo od denarja, marveč tudi od menjalne vrednosti produktov, produktivnost naroda pa bi se zmanjšala.

Kriza, ki jo povzroči slaba letina, torej nikakor ne nastane 10 ne zaradi drain of bullion¹, čeprav jo lahko povečajo ovire, ki jih postavljajo proti temu drainu.

Vsekakor pa velja, da ne moremo tako kot Proudhon^{16/} reči, da izvira kriza iz tega, da imajo edino plemenite kovine v nasprotju z drugimi blagi avtentično vrednost; zvišanje cene žita 15 pomeni namreč v prvi vrsti samo to, da je treba pri menjavi dati več zlata in srebra za dani kvantum žita, se pravi, da je cena zlata in srebra glede na ceno žita padla. Zlato in srebro sta torej v razmerju do žita skupaj z vsemi drugimi blagi razvrednotena, in pred razvrednotenjem ju ne varuje noben privilegij. 20 Razvrednotenje zlata in srebra glede na žito je identično z zvišanjem žitnih cen (ni povsem pravilno. Kvart žita naraste od 50 na 100 sh., torej za 50%, toda bombažna blaga padejo za 100. Srebro je padlo glede na žito samo za 50, bombažna blaga pa so (zaradi zastajajočega povpraševanja, itd.) padla v razmerju do 25 žita za 100%^{17/} Tj., cene drugih blag padejo bolj kot pa se zvišajo cene žita. Dogaja pa se tudi nasprotno. Npr. v zadnjih letih, ko se je žito občasno zvišalo za 100%, se industrijski produkti niso domislili, da bi padli v istem razmerju, v katerem je torej padlo zlato glede na žito. Ta okoliščina najpoprej ne 30 zadeva obče postavke). Prav tako ni mogoče reči, da je zlato privilegirano zato, ker je njegov kvantum v obliki novca natančno in avtentično določen. Tolar (srebro) ostane tolar v vseh okoliščinah. Tako ostane mernik pšenice pač mernik, vatef platna pa vatef.

¹ odtoka plemenitih kovin

Razvrednotenja večine blaga (vključno z delom) in krize, ki zato sledi v primeru izredno slabe letine žita, torej ni mogoče grobo pripisati izvozu zlata, saj bi do razvrednotenja in krize prišlo, tudi če sploh ne bi izvažali domačega zlata in ne bi uvažali žita. Kriza se enostavno omejuje na zakon ponudbe in povpraševanja, ki učinkuje, kot je znano, v območju prvotnih potreb - gledano v nacionalnem merilu - neprimerno ostreje in bolj energično kot na vseh drugih območjih. Izvoz zlata ni vzrok žitne krize, pač pa je žitna kriza vzrok izvoza zlata.

Če obravnavamo zlato in srebro sama zase, lahko trdimo, da sama posegata v krizo in da poslabšata njene simptome samo v dveh smereh: 1) kolikor je izvoz zlata otežkočen zaradi pogojev glede kovinskih rezerv, na katere so vezane banke; kolikor ukrepi, ki jih banke zato sprejemajo proti temu izvozu zlata, neugodno udarijo nazaj na domačo cirkulacijo; 2) kolikor postaja izvoz zlata nujen, ker so tuji narodi pripravljeni sprejeti kapital le v obliki zlata in v nobeni drugi.

Težava št. 2 lahko vztraja, tudi če je težava št. 1 odstranjena. Angleško banko je doletela ravno v obdobju, ko je bila zakonsko pooblaščenca za izdajanje nekonvertibilnih bankovcev. Bankovci so glede na bullion zlata padli, vendar je prav tako padel mint price of gold¹ glede na ceno njegovega bulliona. Zlato je postalo posebna zvrst blaga nasproti bankovcu. Rečemo lahko, da je bankovec ostal še odvisen od zlata, kolikor je nominalno predstavljal določen kvantum zlata, ki ga in fact² z njim ni bilo mogoče odkupiti. Zlato je ostalo njegov imenovalec, čeprav ga zakonsko ni bilo več mogoče v banki zamenjati za to kvantiteto zlata.

Bržkone ni dvoma (?) (preiskati kasneje, ne sodi neposredno k object in question³), da ostaja konvertibilnost bankovca za zlato za bankovec ekonomski zakon tako dolgo, dokler dobiva papirni denar svojo denominacijo od zlata (se pravi, dokler je npr. bankovec za 5 funtov papirni reprezentant za 5 sovereigns),

¹ cena kovanega zlata

² dejansko

³ predmetu obravnave

pa naj ta zakon politično obstaja ali ne. Bankovci Angleške banke so tudi v letih od 1799-1819 se naprej izjavljali, da predstavljajo vrednost določenega kvantuma zlata. Kako neki preizkusiti to trditev, če ne z dejstvom, da bankovec v resnici odreja toliko in toliko bulliona. Od trenutka dalje, ko za bankovec 5 £ ni bilo več mogoče dobiti kovinsko vrednost = 5 sovereigns, je bil bankovec razvrednoten, čeprav je bil inconvertible.¹ Enakost vrednosti bankovca z določeno vrednostjo zlata, ki jo izraža njegov naslov, je nemudoma stopila v protislovje s fak-
10 tično neenakostjo med bankovcem in zlatom. Vprašanje, zaradi katerega se prepirajo Angleži, ki ohranjajo zlato kot imenovalec bankovca, se potemtakem dejansko ne vrti okoli konvertibilnosti bankovca za zlato, - konvertibilnosti, ki je le tisto praktično izenačevanje, ki ga naslov bankovca izreka teoretično - pač pa
15 gre za to, kako bi bilo mogoče to konvertibilnost zavarovati, ali je ta konvertibilnost zavarovana z omejitvami, ki so banki zakonsko naložene, ali pa jo je treba prepustiti sami sebi? Zadnji trdijo, da je v emisijski banki, ki daje posojila zamenice, katere bankovci imajo torej zavarovan povratni tok, konverti-
20 bilnost zagotovljena on an average² in da tudi njeni nasprotniki nikoli ne presežejo tega povprečnega jamstva. To zadnje je fact. Average, mimogrede rečeno, ne smemo zametavati, in na povprečnih izračunih morejo in morajo enako dobro temeljiti tako banke, kot vse varščine. Po tej plati predvsem škotske banke upraviče-
25 no navajajo kot vzor. Strogi bullionisti pa spet pravijo, da jemljejo //9/ konvertibilnost resno, da je nujnost te konvertibilnosti dana z denominacijo samega bankovca, da obveznost banke, da konvertira, ohranja bankovec konvertibilen, da tvori pregrado proti overissue³, da so njihovi nasprotniki lažni privrženeci
30 nekonvertibilnosti. Med obema stranema različne nianse, množica majhnih "espèces"⁴. Zagovorniki nekonvertibilnosti, odločni anti-

¹ nekonvertibilen

² povprečno

³ prevelika emisija

⁴ zvrsti

bullionisti, so naposled, ne da bi to vedeli, prav tako lažni privrženci konvertibilnosti, kot so njihovi nasprotniki lažni privrženci nekonvertibilnosti, ker ohranjajo denominacijo bankovca, ker torej postavljajo za mero polne vrednosti svojih bankovcev praktično izenačenje bankovca z določeno denominacijo in določenega kvantuma zlata. Na Pruskem obstoji papirni denar s prisilnim tečajem. (Povratni tok je zanj zajamčen toliko, kolikor je treba neko kvoto davkov plačati v papirju.) Ti papirni tolarji niso nikakršno nakazilo za srebro, pri nobeni banki jih ni mogoče zanj zakonito menjati itd. Nobena trgovska banka jih ne posoja na menice, marveč jih izplačuje vlada pri poravnavi svojih izdatkov. Toda njihova denominacija je denominacija srebra. Papirni tolar izjavlja, da reprezentira isto vrednost kot 1 srebrni tolar. V primeru, če bi bilo bodisi temeljito omajano zaupanje v vlado, ali pa če bi bil ta papirni denar izdan v večjih proporcijah, kot to terjajo potrebe obtoka, bi papirni tolar v praksi ne bil več enak srebrnemu tolarju, bi bil depreciiiran, ker bi zdrknil pod vrednost, ki jo izjavlja njegov naslov. Depreciiiran bi bil celo, če ne bi prišlo do nobene od prej omenjenih okoliščin, ampak bi mu posebna potreba po srebru, npr. za izvoz, zagotovila privilegij glede na papirni tolar. Konvertibilnost za zlato in srebro je torej praktični ukrep vrednosti slehernega papirnega denarja, ki prejme svojo denominacijo od zlata in srebra, pa naj je papir zakonito konvertibilen ali ne. Nominalna vrednost spremlja njegovo telo samo kot senca; njegova dejanska konvertibilnost (zamenljivost) mora dokazati, ali se oba pokrivata. Padec realne vrednosti pod nominalno je deprecijacija. Dejanski paralelizem, medsebojno zamenjevanje je konvertibilnost. Pri nekonvertibilnih bankovcih se konvertibilnost ne pokaže pri blagajni banke, marveč pri vsakodnevni menjavi med papirjem in kovinskim denarjem, čigar denominacijo nosi. Dejansko je konvertibilnost konvertibilnih bankovcev ogrožena že, brž ko naj bi je ne potrjeval več vsakdanji promet v vseh delih dežele, ampak posebni veliki eksperimenti na blagajni banke. Na Škotskem dajejo na deželi papirnemu denarju celo prednost pred

kovinskim denarjem. Škotska pred 1845, ko ji je bil vsiljen angleški zakon iz l. 44, je bila seveda deležna vseh angleških socialnih kriz in nekaterih kriz celo še v večji meri, ker se je tu clearing of the land¹ razvijal bolj brezobzirno. Kljub temu pa Škotska ni poznala pravih denarnih kriz (to, da je nekaj bank izjemoma bankrotiralo, ker so lahkomišelnost dajale kredit, ne sodi sem), ni poznala deprecijacije bankovcev, tožb in preiskav, ali je kvantum cirkulirajočega currency² zadosten ali ne itd. Škotska je tu važna, ker po eni strani kaže, kako je mogoče denarni sistem popolnoma urediti na sedanji osnovi - odstraniti vse tiste slabosti, nad katerimi tarna Darimon, ne da bi zapustili zdajšnjo socialno osnovo; da, medtem ko njena protislovja, antagonizmi, razredno nasprotje itd. hkrati dosežejo še višjo stopnjo kot v katerikoli drugi deželi sveta. Značilno je, da tako Darimon kot protektor, ki uvaja njegovo knjigo - Emile Girardin, ki njegovo praktično sleparjenje dopolnjuje s teoretskim utopizmom - nasprotka monopolnim bankam, kakršni sta denimo, Bank of England in Bank of France, ne nahajata na Škotskem, marveč ga iščeta v Združenih državah, kjer je bančni sistem zaradi obveznih državnih charters³ samo nominalno svoboden, kjer ni svobodne konkurence bank, marveč federativni sistem monopolnih bank. Seveda pa je bilo škotsko bančništvo in denarništvo najnevarnejša čer za slepila cirkulacijskih iluzionistov. Za zlati ali srebrni denar (kjer ni dvojnega zakonitega standarda za kovanec) ni mogoče reči, da deprecirata vsakič, ko se spremeni njuna relativna vrednost glede na vsa ostala blaga. Zakaj ne? Ker tvorita svoj lastni imenovalec; ker njun naslov ni naslov kake vrednosti, tj. ker nista ovrednotena glede na kakšno tretje blago, temveč izražata samo alikvotne dele svoje lastne materije. 1 sovereign = tolikšen kvantum zlata te in te teže. Zlato torej nominalno ni raz-

¹ čiščenje zemlje. Glej J. Steuart, An inquiry into tje principles of political oeconomy / Raziskava o načelih politične ekonomije/, zv. 1, Dublin 1770; glej tudi poglavje o prvotni akumulaciji v 1. zvezku Marxovega Kapitala.

² denarja

³ koncesij

vrednotljivo, ne zato, ker samo ono izraža avtentično vrednost, marveč zato, ker zlato kot denar ne izraža nikakršne vrednosti at all¹, ampak določen kvantum svoje lastne materije; ker mu je lastna kvantitativna določenost napisana na čelu. (Kasneje natančneje raziskati, ali je ta distinktivna značilnost zlatega in srebrnega denarja v zadnji instanci imanentna lastnost slehernega denarja.) Ker jih prevara ta nominalna nerazvrednotljivost kovinskega denarja, vidijo Darimon in konzorti samo eno plat, tisto, ki izbruhne v krizah: apreciacija zlata in srebra glede na skorajda vsa druga blaga; ne vidijo druge plati, depreciacije zlata in srebra ali denarja glede na vsa druga blaga (razen morda dela, toda ne vedno) v obdobjih tako imenovane prosperitete, v obdobjih začasnega splošnega naraščanja cen.² Ker je ta depreciacija kovinskega denarja (in vseh vrst denarja, ki temeljijo na njem) vedno pred njegovo apreciacijo, bi bili morali svoj problem postaviti ravno narobe: preprečiti periodično vračajoče se razvrednotenje denarja (v njihovem jeziku, ukiniti privilegij blaga glede na denar). V teh zadnji formulaciji bi se naloga takoj razrešila: razrešiti³ dviganje in padanje cen. Zadnja naloga: odpraviti cene. Ta naloga: ukiniti menjalno vrednost. Ta problem: ukiniti menjavo, kakršna ustreza meščanski organiziranosti //lo/ družbe. Zadnji problem: ekonomsko revolucionirati meščansko družbo. Tedaj bi se od vsega začetka pokazalo, da zlu meščanske družbe ni odpomoči z bančnimi "preobrazbami" ali z osnovanjem racionalnega "denarnega sistema".

Konvertibilnost - zakonita ali ne - ostaja torej terjatev, postavljena slehernemu denarju, ki ga njegov naslov dela za znak vrednosti, tj., ga izenačuje s kvantiteto kakega tretjega blaga. Izenačevanje že vključuje zoperstavljanje, možno neenakost; kon-

¹ sploh

² naraščanje cen / naraščanje denarja

³ auflösen / francoski prevajalci imajo Marxovo uporabo glagola "auflösen" za lapsus, ki zastopa pravilni "aufheben". Enako prevaja ("ukinuti") tudi srebrohrvaški prevod v Marx-Engels Dela, zyg. 19, str. 44, vendar brez opozorila. V aparatu k "Očrtom" v MEGA^C ni korekture Marxovega rokopisa.

vertibilnost vključuje svoje nasprotje, nekonvertibilnost; apreciacija vključuje depreciacijo, dynámei, kot bi dejal Aristotel. Vzemimo npr., da bi se sovereign ne imenoval le sovereign, kar je golo častno ime za x-ti alikvotni del unče zlata (računsko ime), tako kot meter za določeno dolžino, marveč bi se imenoval say, $\frac{1}{x}$ ur delovnega časa. $\frac{1}{x}$ unče zlata dejansko ni drugega kot materializiranih, upredmetenih, x ur delovnega časa. Toda zlato je minuli delovni čas, določeni delovni čas. Njegov naslov bi določen kvantum dela sploh postavil za njegovo merilo. Funt zlata bi moral biti konvertibilen za x ur delovnega časa, tako da bi jih vsak trenutek lahko kupil; brž ko bi lahko kupil več ali manj, bi bil apreciiaran ali depreciiran; v tem primeru bi njegova konvertibilnost prenehala. Kar določa vrednost, ni delovni čas, utelešen v produktih, marveč je to zdaj potrebni delovni čas. Vzemimo funt zlata sam: naj bo produkt 20 ur delovnega časa. Postavimo, da je zaradi takšnih ali drugačnih okoliščin pozneje potrebnih 10 ur za produkcijo enega funta zlata. Funt zlata, čigar naslov pove, da je sam = 20 uram delovnega časa, bi bil samo še = 10 uram delovnega časa, ker 20 ur delovnega časa = 2 funtoma zlata. 10 ur dela se faktično menja za 1 funt zlata; torej se 1 funt zlata ne more več zamenjevati za 20 delovnih ur. Zlati denar s plebejskim naslovom: x delovnih ur bi bil izpostavljen večjim nihanjem kot katerikoli drugi denar, še zlasti pa kot zdajšnji zlati denar; saj zlato nasproti zlatu ne more rasti ali padati (je enako samemu sebi), toda minuli delovni čas, vsebovan v določenem kvantumu denarja, se mora gotovo nenehno povečevati ali zmanjševati glede na zdajšnji živi delovni čas. Da bi ostalo zlato konvertibilno, bi bilo treba ohranjati stacionarno produktivnost delovne ure. Da, po splošnem ekonomskem zakonu, da se produkcijski stroški nenehno nižajo, da postaja živo delo vedno produktivnejše, da se torej delovni čas, upredmeten v produktih, stalno razvrednotuje, bi bila neizogibna usoda tega zlatega delovnega denarja stalno razvrednotenje.

$\frac{1}{x}$ denimo; MEGA² popravlja $\frac{1}{x}$ ur delovnega časa v: x ur delovnega časa

Da bi odstranili to nevšečnost, bi lahko rekli, naj naslova delovnih ur ne prejme zlato, ampak, kakor je to predlagal Weitling^{18/}, pred njim pa Angleži in za njim Francozi, med njimi Proudhon et Co., naj ga prejme papirni denar, goli znak vrednosti. Delovni čas, ki je utelešen v samem papirju, bi pri tem prav tako malo prišel v poštev, kot papirna vrednost bankovcev. Papir bi bil goli reprezentant delovnih ur, tako kot so bankovci reprezentant zlata in srebra. Ko bi postala delovna ura produktivnejša, bi bon, ki jo reprezentira, povečal svojo kupno moč in narobe, tako kot kupi zdaj bankovec za 5 £ več ali manj, odvisno od tega, ali relativna vrednost zlata v primerjavi z drugimi blagi raste ali pada. Po istem zakonu, po katerem bi bil zlati delovni denar podvržen stalni depreciaciji, bi papirni delovni denar užival stalno apreciacijo. Toda saj ravno to hočemo; delavec bi se razveselil večajoče se produktivnosti svojega dela, namesto da zdaj sorazmerno z njo ustvarja tuje bogastvo, lastno razvrednotenje. Tako socialisti. But unfortunately, there arise some small scruples. D'abord:¹ ko že predpostavimo denar, pa čeprav samo kot časovne bone, moramo predpostaviti tudi akumulacijo tega denarja in pogodbe, obveznice, stalne dajatve itd., ki bi bile sklenjene v obliki tega denarja. Akumulirani boni bi nenehno apreciirali, enako kot na novo izdani, s tem pa bi, po eni strani, naraščajoča produktivnost dela koristila nedelavcem, po drugi pa bi poprej dogovorjene dajatve šle v korak z večjo donosnostjo dela. Znižanje ali zvišanje vrednosti zlata ali srebra bi bilo docela irelevantno, ko bi bilo mogoče svet vsak trenutek začeti znova in ko bi sprejete obveznosti za plačilo določene kvantuma zlata ne preživele nihanj v vrednosti zlata. Prav tako je tu s časovnim bonom in s produktivnostjo ure. Točka, ki

Točka, ki jo je treba tu raziskati, je konvertibilnost časovnega bona. Do istega cilja pridemo, če naredimo ovinek. Čeprav je še prezgodaj, lahko že nekaj povemo o delusions², ki so

¹ Toda, na žalost, pojavijo se nekateri manjši pomisleki. Najprej:

² zablodah

podlaga za časovni bon in omogočajo pogled v najglobljo skrivnost, ki povezuje P-ovo cirkulacijsko teorijo z njegovo splošno teorijo - z njegovo teorijo o določitvi //11/ vrednosti. Isto povezavo najdemo npr. pri Brayu in Grayu. Pozneje bo treba raziskati, ali ima za podlago nemara kaj resničnega. (Poprej se incidentally¹: če obravnavamo bankovce zgolj kot nakazilo za zlato, jih ne bi smeli nikoli izdati čez kvantum zatega denarja, ki ga dozdevno nadomeščajo, ne da bi jih deprecirali. 3 nakazila za 15 £, ki jih izdam 3 različnim upnikom za istih 15 £ v zlatu, je v resnici vsako le nakazilo za $\frac{15}{3} \text{ £} = 5 \text{ £}$. Vsak od teh bankovcev bi torej že od vsega začetka depreciral na $33\frac{1}{3} \%$).

Vrednost (realno menjalno vrednost) vseh blag (vključno z delom) določajo njihovi produkcijski stroški, z drugimi besedami, delovni čas, ki ga terja njihova proizvodnja. Cena, to je njihova menjalna vrednost, izražena v denarju. Nadomestitev kovinskega denarja (in papirnega ali kreditnega denarja, ki od prvega dobiva svojo denominacijo) z delovnim denarjem, ki bi dobival svojo denominacijo od delovnega časa samega, bi torej izenačila realno vrednost (menjalno vrednost) blag in njihovo nominalno vrednost, ceno, denarno vrednost. Izenačevanje realne vrednosti in nominalne vrednosti, vrednosti in cene. To pa bi bilo doseženo le ob predpostavki, da sta vrednost in cena le nominalno različni. Temu pa v nobenem primeru ni tako. Vrednost blag, deločena z delovnim časom, je samo njihova povprečna vrednost.

Povprečje, ki se prikaže kot vnanja abstrakcija, kolikor je dobljeno s seštevanjem kot povprečno število kakega obdobja - npr. 1 funt kave 1 sh., če je, denimo, vzeto povprečje za cene kave v 25 letih - povprečno število, ki pa je zelo realno, če je hkrati spoznano kot gonilno in gibalni princip nihanj, skozi katere gredo blagovne cene v določenem obdobju. Ta realnost ni pomembna le teoretsko: je podlaga za trgovsko špekulacijo, katere verjetnostni izračun izhaja tako iz srednjih povprečnih cen, ki ji veljajo za središče nihanja, kot iz povprečnih višin ali povprečnih globin nihanja nad tem središčem ali pod njim. Od

¹ mimogrede

te povprečne vrednosti blaga se njegova tržna vrednost vselej razlikuje in je vselej bodisi pod njo bodisi nad njo. Tržna vrednost se poravna z realno vrednostjo s svojim stalnim nihanjem, nikoli prek enačbe z realno vrednostjo kot nečem tretjim, 5 marveč s stalnim neenakim vzpostavljanjem same sebe¹ (kot bi dejal Hegel, ne z abstraktno identiteto, marveč z nenehno negacijo negacije, tj., z negacijo same sebe kot negacije realne vrednosti). Da realna vrednost sama zopet - neodvisno od njenega obvladovanja nihanj tržne cene (če realno vrednost odmislimo kot zakon teh 10 nihanj) - zanika samo sebe in da postavlja realno vrednost blag stalno v protislovju s svojo lastno določitvijo, da podceni ali preceni realno vrednost obstoječih blag - sem pokazal v svojem pamfletu proti Proudhonu^{/19/}, tako da se tu s tem ni treba podrobneje ukvarjati. Cena se torej razlikuje od vrednosti, 15 in to ne le kot nominalno od realnega; ne le po denominaciji v zlatu in srebru, marveč s tem, da se vrednost prikazuje kot zakon gibanja, skozi katerega gre cena. Vendar pa se stalno razlikujeta in se nikoli ne pokrivata ali pa se pokrivata le povsem naključno in izjemoma. Blagovna cena je nenehno nad blagovno vred- 20 nostjo ali pod njo in sama blagovna vrednost obstoji samo v up in down² blagovnih cen. Ponudba in povpraševanje nenehno določata blagovne cene; nikoli se ne ujemata ali pa se ujemata le naključno; zato pa sami produkcijski stroški določajo nihanja povpraševanja in ponudbe. Zlato ali srebro, v katerem je izražena 25 cena kakega blaga, njegova tržna vrednost, je samo določen kvantum nakopičenega dela, določena mera materializiranega delovnega časa. Pod predpostavko, da ostanejo produkcijski stroški blaga in produkcijski stroški zlata in srebra nespremenjeni, pomeni zvišanje ali znižanje njihove tržne cene samo, da neko blago 30 = x delovnega časa, nenehno razpolaga z) ali (kot x delovnega časa na trgu, da stoji nad ali pod svojo povprečno vrednostjo, določeno z delovnim časom. Prva temeljna iluzija zagovornikov časovnih bonov je, da s tem, ko odpravijo nominalno različnost med realno vrednostjo in tržno vrednostjo, med menjalno vredno=

¹ durch stete Ungleichsetzung seiner selbst

² dviganje in padanje

stjo in ceno - ko torej vrednost, namesto v določenem upredmetenju delovnega časa, say zlato in srebro, izražajo v delovnem času samem - odstranijo tudi dejansko razliko in protislovje med ceno in vrednostjo. Tako se razume samo po sebi, kako bi
5 gola vpeljava časovnih bonov odstranila vse krize, vsa neskladja meščanske produkcije. Denarna cena blaga = njihovi realni vrednosti; povpraševanje = ponudbi; produkcija = konsumpciji, denar hkrati ukinjen in ohranjen; zadoščalo bi, da preprosto ugotovimo delovni čas, čigar produkt je blago, ki je materia-
10 liziran v blagu, in že bi v kakem vrednostnem znaku, denarju, v časovnih bonih ustvarili ustrezen nasprotek. Vsako blago bi bilo tako neposredno preobraženo v denar, zlato in srebro pa bi bila sama ponižana na raven vsega drugega blaga.

Da protislovja med menjalno vrednostjo in ceno - protislovja
15 povprečne cene in cen, katerih povprečje je - razlike med velikostmi in njihovo povprečno velikostjo, //12/ ne odpravimo s tem, da odpravimo njihovo golo imensko razliko, denimo s tem, da namesto: funt kruha stane 8 penijev, rečemo: 1 funt kruha = $\frac{1}{x}$
20 delovnih ur - tega res ni treba pojasnjevati. Obratno, če 8 penijev = $\frac{1}{x}$ delovnih ur in če je delovni čas, ki je materializiran v funtu kruha, več ali manj kot $\frac{1}{x}$ delovne ure, tedaj bi s tem, da bi bila mera vrednosti hkrati element, v katerem je izražena cena, razlika med vrednostjo in ceno samo z vso ostrino izpostavila njuno razliko, ki je skriva v zlati ali srebrni
25 ceni. Nastala bi neskončna enačba. $\frac{1}{x}$ delovne ure (vsebovane v 8 penijih ali izražene z bonom) > < kot $\frac{1}{x}$ delovne ure (vsebovane v funtu kruha).

Časovni bon, ki reprezentira povprečni delovni čas, ne bi nikoli ustrezal dejanskemu delovnemu času in nikoli ne bi bil
30 zamenljiv zanj; tj. delovni čas upredmeten v blagu, ne bi nikoli odredil samo sebi enako kvantiteto delovnega denarja in obratno, ampak z več ali z manj, tako kot se zdaj vsako nihanje tržnih vrednosti izraža v zvišanju ali znižanju njihovih cen v zlatu in srebru.

Nenehno razvrednotenje blag - v daljših obdobjih - glede na časovne bone, o katerih smo govorili prej, je izhajalo iz zakona rastoče produktivnosti delovnega časa, iz motenj v sami relativni vrednosti, ki jih ustvarja njeno lastno inherentno načelo, delovni čas. Nekonvertibilnost časovnih bonov, o katerih govori-
mo zdaj, ni drugega kot drug izraz za nekonvertibilnost med realno vrednostjo in tržno vrednostjo, med menjalno vrednostjo in cenno. Časovni bon bi v nasprotju z vsem drugim blagom reprezentiral idealen delovni čas, ki bi se zamenjeval enkrat za več, drugič za manj dejanskega delovnega časa in bi zadobil v bonu ločeno, lastno eksistenco, ki bi ustrezala tej dejanski neenakosti. Običi ekvivalent, cirkulacijsko sredstvo in mera blag bi jim zopet stopil nasproti individualiziran, sledeč lastnim zakonom, odtujen, tj., z vsemi lastnostmi zdajšnjega denarja, ne da bi opravljal njegovih storitev. S tem da bi medij, v katerem se primerjajo blaga, ti upredmeteni kvantumi delovnega časa, ne bil neko tretje blago, marveč njihova lastna mera vrednosti, delovni čas sam, bi bila zmeda samo prignana na neprimerno višjo stopnjo. Blago a, upredmetenje 3 ur delovnega časa, je = 2 bonoma delovnih ur; blago b, upredmetenje dito¹ 3 delovnih ur, je = 4 bonom delovnih ur. In dejansko se prav to protislovje, le da zakrito, izraža v denarnih cenah. Razlika med ceno in vrednostjo, med blagom, ki ga merimo z delovnim časom, katerega produkt je, in med produktom delovnega časa, za katerega ga zamenjamo - ta razlika terja tretje blago kot mero, v kateri se izraža dejanska menjalna vrednost blaga. Ker cena ni enaka vrednosti, ne more biti element, ki določa vrednost - delovni čas - tisti element, v katerem se izražajo cene, ker bi se moral delovni čas izraziti hkrati kot določujoče in nedoločujoče, kot enako in neenako samega sebe. Ker
obstaja delovni čas kot mera vrednosti samo idealno, ne more služiti za materijo primerjanja cen. (Hkrati se tu razjasni², kako in zakaj zadobi vrednostno razmerje v denarju neko materialno in oposebljeno eksistenco. To izpeljati širše.) Razlika med ceno

¹ enako, prav tako

² Hier zugleich geht Licht auf

in vrednostjo terja, da merimo vrednosti kot cene ob nekem drugem merilu, ne pa ob njihovem lastnem. Cena v razliki do vrednosti je nujno denarna cena. Tu se pokaže, da je nominalna razlika med ceno in vrednostjo pogojena z njuno realno razliko.

5

/Nastanek in bistvo denarja/

Blago a = 1 sh. (tj. = $\frac{1}{x}$ srebra); blago b = 2 sh. (tj. $\frac{2}{x}$ srebra). Zato blago b = dvojni vrednosti blaga a. Vrednostno razmerje med a in b je izraženo s proporcem, v katerem se obe blagi zamenjujeta za kvantum nekega tretjega blaga, za srebro; 10 ne za neko vrednostno razmerje.

Vsako blago (produkt ali produkcijski instrument) je = upredmetenju določenega delovnega časa. Njegova vrednost, razmerje, v katerem se zamenjuje za druga blaga ali v katerem se druga blaga zamenjujejo zanj, je = kvantumu delovnega časa, ki 15 je realiziran v njem. Če je blago npr. = 1 uri delovnega časa, tedaj se menja z vsemi drugimi blagi, ki so produkt 1 ure delovnega časa. (Ves ta raisonnement¹ pod predpostavko, da menjalna vrednost = tržni vrednosti; realna vrednost = ceni.) Vrednost blaga se od blaga samega razlikuje. Vrednost (menjalna vrednost) 20 je blago samo v menjavi (dejanski ali namišljeni): vrednost ni le zamenjevalna sposobnost tega blaga na splošno, marveč je njegova specifična zamenjljivost. Je hkrati eksponent razmerja, v katerem se blago zamenjuje z drugimi blagi in eksponent razmerja, v katerem se je v produkciji že zamenjalo z drugimi blagi 25 (zmaterializiranim delovnim časom); je kvantitativno določena/ /13/ zamenjljivost. Dve vrsti blaga, npr. vatel bombaža in mernik olja, obravnavani kot bombaž in olje, sta po naravi različni, imata različne lastnosti, merimo ju z različnimi merami, sta inkomenzurabilni. Kot vrednosti so vsa blaga kvantitativno ena= 30 ka in se razlikujejo samo kvantitativno, vsa se torej vzajemno merijo in nadomeščajo (se zamenjujejo, so med seboj konvertibil=

¹ sklepanje

na) v določenih kvantitativnih razmerjih. Vrednost je njihovo družbeno razmerje, njihova ekonomska kvaliteta. Knjiga, ki ima določeno vrednost in hlebec kruha, ki ima enako vrednost, se menjata drug za drugega, sta ista vrednost, samo da v različnem materialu. Kot vrednost je blago v določenem razmerju hkrati ekvivalent za vsa druga blaga. Kot vrednost je blago ekvivalent; kot ekvivalent so vse naravne lastnosti v njem izbrisane; ni več v nikakršnem kvalitativnem posebnem razmerju do drugih blag, pač pa je tako obča mera kot tudi obči reprezentant kot tudi obče menjalno sredstvo vsega drugega blaga. Kot vrednost je blago denar. Ker pa se blago, ali bolje, produkt ali produkcijski instrument razlikuje od sebe kot vrednosti, se blago kot vrednost razlikuje od samega sebe kot produkta. Lastnost blaga kot vrednosti ne le da more, ampak hkrati mora dobiti eksistenco, različno od njegove naravne eksistence. Zakaj? Ker so blaga kot vrednosti med seboj samo kvantitativno različna, mora biti vsako blago kvalitativno različno od svoje lastne vrednosti. Vrednost blaga mora torej imeti tudi eksistenco, ki jo je mogoče od nje kvalitativno razločiti, in v dejanski zamenjavi mora ta ločljivost preiti v dejansko ločitev, ker mora naravna različnost blag zaiti v protislovje z njihovo ekonomsko ekvivalentnostjo in ker lahko obe obstojita drug poleg druge samo tako, da zadobi blago dvojno eksistenco, poleg svoje naravne še neko čisto ekonomsko eksistenco, v kateri je goli znak, črka, za produkcijsko razmerje, goli znak za svojo lastno vrednost. Kot vrednost je vsako blago enakomerno deljivo; v svojem naravnem bivanju to ni. Kot vrednost ostane blago enako, pa naj gre še skozi toliko metamorfoz in eksistenčnih oblik; v dejanskosti se blaga zamenjujejo le, ker so neenaka in ker ustrezajo različnim sistemom potreb. Kot vrednost je blago obče, kot dejansko blago je posebnost. Kot vrednost je vselej zamenljivo; v dejanski menjavi je zamenljivo le, če izpolnjuje posebne pogoje. Kot vrednost je mera njegove zamenljivosti določena z njim samim: menjalna vrednost izraža ravno razmerje, v katerem nadomešča druga blaga; v

dejanski menjavi je blago zamenljivo samo v kvantitetah, ki so povezane z njegovimi naravnimi lastnostmi in ustrezajo potrebam zamenjujočih. (Skratka, vse lastnosti ki jih naštevajo kot posebne lastnosti denarja, so lastnosti blaga kot menjalne vrednosti; produkta kot vrednosti za razliko od vrednosti kot produkta.) (Menjalna vrednost blaga, kot posebna eksistenca poleg samega blaga, je denar; je oblika, v kateri se vsa blaga enačijo, primerjajo, merijo; je tisto, v kar se razkrojijo vsa blaga, kar se razkroji v vsa blaga; obči ekvivalent.) Vsak trenutek, pri računanju, v knjigovodstvu itd. preobražamo različne vrste blaga v vrednostne znake, fiksiramo jih kot gole menjalne vrednosti, abstrahirajoč od njihovih snovi in od vseh njihovih naravnih lastnosti. Na papirju, v glavi poteka ta metamorfoza s pomočjo gole abstrakcije; v dejanski zamenjavi pa potrebujemo neko dejansko posredovanje, neko sredstvo, da bi opravili to abstrakcijo. Blago v svojih naravnih lastnostih ni niti nenehno zamenljivo, niti ga ni mogoče menjati za vsako drugo blago; takšno ni v svoji naravni enakosti s seboj; ampak je takšno kot samo sebi neenako, postavljeno kot nekaj sebi neenakega, kot menjalna vrednost. Najprej ga moramo pretvoriti v njega samega kot menjalno vrednost, da bi to menjalno vrednost nato primerjali in zamenjali za drugo. V najbolj primitivni menjalni kupčiji¹, ko se 2 blagi zamenjata drug za drugega, je vsako od njiju najprej izenačeno z nekim znakom, ki izraža njuno menjalno vrednost, npr. pri nekaterih črncih na zahodnoafriških obalah = x bars². /20/ Prvo blago je 1 bar; drugo = 2 bars. V tem razmerju ju menjaajo. Preden obe vrsti blaga med seboj zamenjajo, ju najprej v glavi in v jeziku preobrazijo v bars. Preden ju zamenjajo, ju ocenijo, in da bi ju ocenili, ju morajo postaviti v določene medsebojne številčne odnose. Da bi bili obe vrsti blaga postavljeni v takšne številčne odnose in narejeni za komenzurabilni, morata sprejeti isto denominacijo (enoto). (Bar ima zgolj imaginarno eksistenca, tako kot lahko nasploh kako razmerje dobi posebno utelešenje samo preko abstrakcije, le preko nje je samo lahko zopet

¹ Tauschhandel /gre za predpostavko neposredne menjave brez posredovanja denarja

² palic

individualizirano.) Da bi bilo mogoče pri menjavi pokriti presežek ene vrednosti nad drugo, zaradi izravnavanja balansa, je potrebno plačilo v denarju, tako pri najprimitivnejši menjalni kupčiji kot pri dandanašnji mednarodni trgovini.

5 Produkti (ali dejavnosti) se menjajo le kot blaga; blaga obstajajo v menjavi sami le kot vrednosti; samo kot takšna se primerjajo. Da bi določil težo kruha, ki ga lahko zamenjam za vatel platna, postavim najprej: vatel platna = njegovi menjalni vrednosti, tj., = $\frac{1}{x}$ delovnega časa. Prav tako postavim: funt kruha =
10 njegovi menjalni vrednosti = $\frac{1}{x}$ ali $\frac{2}{x}$ itd. delovnega časa. Vsako od teh blag postavim = nečemu tretjemu; tj., //14/ neenako samemu sebi. To tretje, ki je različno tako od prvega kot od drugega, ker izraža razmerje, eksistira najpoprej v glavi, v predstavi, tako kot je nasploh razmerja, če jih je treba fiksirati, mo-
15 goče samo misliti, za razliko od subjektov, ki stopajo v razmerja.¹ Produkt (ali dejavnost), ki postane menjalna vrednost, ni s tem samo preobražen v določeno kvantitativno razmerje, v sorazmerno število - v število namreč, ki izraža tisto kvantiteto drugih blag, ki mu je enaka, ki je njegov ekvivalent, ali tisto
20 razmerje, v katerem je blago ekvivalent drugih blag - ampak mora biti hkrati kvalitativno preobražen, pretvoriti ga je treba v neki drugi element, zato da bi lahko obe vrsti blaga postali poimenovani velikosti, z isto enoto, da postaneta torej komenzurabilni. Blago je treba najprej pretvoriti v delovni čas, torej
25 v nekaj od njega kvalitativno različnega (kvalitativno različno 1), ker blago ni delovni čas kot delovni čas, marveč je materializirani delovni čas; delovni čas ne v obliki gibanja, marveč mirovanja; ne procesa, marveč rezultata; 2) ker blago ni upre-
30 je samo zgolj od svoje kvalitete ločeno, le kvantitativno različno delo), marveč je določen rezultat nekega določenega, od ostalih del kvalitativno različnega dela, da bi ga nato primer-

¹ wie Verhältnisse überhaupt nur gedacht werden können, wenn sie fixiert werden sollen, im Unterschied von den Subjekten, die sich verhalten.

jali kot določen kvantum delovnega časa, določeno velikost dela z drugimi kvantumi delovnega časa, z drugimi velikostmi dela. Za golo primerjanje - cenitev produktov - za njihovo ideelno¹ vrednostno določitev zadošča, da se lotimo te transformacije v
5 glavi (transformacija, v kateri obstaja produkt zgolj kot izraz kvantitativnih produkcijskih razmerij). Pri primerjavi blag ta abstrakcija zadošča, pri dejanski menjavi je treba abstrakcijo zopet upredmetiti, simbolizirati, realizirati s pomočjo znaka.

Ta nujnost nastopi: 1) kot smo že dejali, obe vrsti blaga,
10 namenjeni menjavi, se preobrazita v glavi v skupna količinska razmerja, v menjalni vrednosti, ter se tako med seboj cenita. Če pa ju je treba zdaj dejansko zamenjati, stopijo njune naravne lastnosti v protislovje z njuno določitvijo kot menjalnima vrednostima in zgolj poimenovanima številoma. Nista poljubno de=
15 ljivi itd. 2) V dejanski menjavi vedno zamenjujemo posebno blago za posebno blago in zamenljivost slehernega blaga je, tako kot

¹ S predlaganim prevodom "idealen" (npr. "ideale Arbeitszeit") in "ideelen" (npr. "ideele Wertbestimmung") skušamo tudi terminološko ohraniti problem razlike in enotnosti dveh, če nekoliko poenostavimo, "tipov" občega oz. abstrakcije, ki ju uporablja Marx v svojem poskusu dialektično-logičnega razvitja denarja iz vrednosti. Abstrakciji sta "utelešeni" v vrednosti (oz. "realni menjalni vrednosti") in v tržni vrednosti (oz. ceni kot menjalni vrednosti, izraženi v denarju). Vrednost blaga je ideelna podvojitvev (produkta kot blaga) v idealnem (povprečnem) delovnem času: njena idealna eksistenca ima ustroj abstraktnega občega (natančneje, prikazuje se najprej kot "vnanja abstrakcija"). Tržna vrednost ali denarna cena blaga je ideelna podvojitvev, v kateri obstaja (realna menjalna) vrednost blaga v denarju kot posebni materialni eksistenci poleg blaga (oz. v ceni kot predstavljeni denarni materiji): za ceno kot abstrakcijo je konstitutivna posebna, materialna eksistenca, ima torej prej značaj konkretnega občega.

Upoštevati je treba seveda, da skuša Marx oba "tipa" abstrakcije dojeti kot pojavni obliki ideelne podvojitve, da skuša med njima spostaviti genetično zvezo. Pri tem je sama ideelna podvojitvev pri Marxu že koncipirana kot nujni, blagu imanentni "izraz" protislovja produkta kot blaga: blago kot vrednost je različno od samega sebe kot produkta, šele v ideelni podvojitvi (abstrakciji) je torej njegova vsebina v skladu s samo seboj. "Imaginarna eksistenca" ideelne abstrakcije torej ni enostavna podvojitvev ali rekonstrukcija stvari v misli, od vsega začetka Marx

razmerje, v katerem je zamenljivo, odvisna od krajevnih in časovnih pogojev itd. Preobrazba blaga v menjalno vrednost pa blaga ne izenačuje s kakim določenim drugim blagom, marveč ga izraža kot ekvivalent, izraža njegovo razmerje zamenljivosti do vseh drugih blag. Ta primerjava, ki jo opravimo v glavi na mah, se v dejanskosti realizira samo v določenem območju, ki ga določa potreba, in to le sukcesivno. (Npr., dohodek loo tolarjev menjam, glede na svoje potrebe, po vrsti za celoten obseg blag, katerih vsota = menjalni vrednosti loo tolarjev.) Da bi blago na mah realizirali kot menjalno vrednost in da bi mu vtisnili obče učinkovanje menjalne vrednosti, za to torej menjava s kakim posebnim blagom ne zadošča. Zamenjati ga je treba s kako tretjo rečjo, ki ni zopet sama kako posebno blago, marveč je simbol blaga kot blaga, menjalne vrednosti blaga samega: ki torej reprezentira, denimo, delovni čas kot tak, npr. kos papirja ali usnja, ki reprezentira alikvotni del delovnega časa. (Takšen simbol predpostavlja obče pripoznanje; to je lahko samo kak družbeni simbol; dejansko izraža samo družbeno razmerje.) Ta simbol reprezentira alikvotne dele delovnega časa; reprezentira menjalno vrednost v takšnih alikvotnih delih, ki zmorejo z enostavno aritmetično kombinacijo izraziti vsa medsebojna razmerja menjalnih vrednosti. Ta simbol, ta materialni znak menjalne vrednosti je produkt menjave same, ni izpeljava neke a priori dojete ideje. (In fact¹ se blago, ki se rabi kot posrednik menjave, šele postopoma preobrazbi v denar, v simbol; brž ko se to zgodi, lahko samo blago zopet nadomesti njegov simbol. Zdaj postane zavesten znak menjalne vrednosti.)

spodbije shemo gole reprezentacije, stvari sami vnanjega izraza. Zato lahko tudi postavi - vsaj kot program - da je vrednost v bistvu gonilo in gibalni princip nihanja tržnih vrednosti, subjekt procesa, v katerem pride do dejanske podvojitve blaga v denarju. Vprašanje pa je, koliko Marx na začetku Očrtov sam še ne zapada dojetju "ideelne podvojitve" kot golega miselnega dejanja.

¹ dejansko

Proces je torej enostavno v tem: produkt postane blago, tj. goli moment menjave. Blago se preobrazi v menjalno vrednost. Da bi ga izenačili z njim samim kot menjalno vrednostjo, ga zamenjamo z nekim znakom, ki reprezentira blago kot menjalno vrednost kot takšno. Kot takšno simbolizirano menjalno vrednost ga je mogoče potem zopet zamenjati v določenih razmerjih za vsako drugo blago. S tem da postane produkt blago, blago pa menjalna vrednost, zadobi najprej v glavi neko dvojno eksistenco. Ta ideelna podvojitvev se nadaljuje (in se mora nadaljevati tako, da se prikazuje blago v dejanski menjavi dvojno: kot naravni produkt na eni strani, kot menjalna vrednost na drugi. Tj., menjalna vrednost blaga zadobi neko od njega materialno ločeno eksistenco./

/15/ Nujni nasledek določitve produkta v menjalni vrednosti je torej, da zadobi menjalna vrednost od produkta ločeno, odlepljeno eksistenco. Menjalna vrednost, ločena od samih blag in obstajajoča sama kot blago poleg njih, je - denar. Vse lastnosti blaga kot menjalne vrednosti se prikazujejo v denarju kot neki od blaga različen predmet, kot neka od njegove naravne eksistenčne oblike ločena socialna eksistenčna oblika. (To je treba pokazati podrobneje z naštetjem običajnih lastnosti denarja.) (Material, v katerem se ta simbol izraža, še zdaleč ni irelevanten, kljub vsej različnosti njegovega historičnega nastopa. Razvoj družbe hkrati s simbolom izdelava tudi material, ki mu bolj ali manj ustreza, nakar se ga skuša zopet osvoboditi; simbol postavi, če ni poljuben, določene zahteve materialu, v katerem ga prikazujejo. Tako imajo npr. znaki za besede svojo zgodovino. Črkopis itd.) Menjalna vrednost produkta ustvarja torej poleg produkta denar. In tako kot pač ni mogoče zamotanosti in protislovij, ki izhajajo iz obstoja denarja poleg posebnih blag, odpraviti tako, da spremenimo obliko denarja (čeprav se lahko s pomočjo kake višje oblike denarja izognemo težavam, ki pripadajo kaki njegovi nižji), tako tudi ni mogoče odpraviti denarja samega, vse dokler ostaja menjalna vrednost družbena oblika produkta. To je potrebno jasno uvideti, da bi si ne zastavljali nemogočih nalog in da

bi poznali meje, znotraj katerih lahko denarne reforme in cirkulacijske spremembe na novo oblikujejo produkcijska razmerja in družbena razmerja, ki slonijo na njih.

Lastnosti denarja kot 1) mere blagovne menjave; 2) kot menjalnega sredstva; 3) kot reprezentanta blag (zaradi tega kot predmeta pogodb); 4) kot občega blaga poleg posebnih blag - vse te lastnosti^{/21/} izhajajo enostavno iz njegove določitve, da je menjalna vrednost, ki je ločena od blag samih in ki je upredmetena. (Lastnost denarja kot občega blaga nasproti vsem drugim, kot utelešenja njegove menjalne vrednosti, ga naredi hkrati za realizirano in vselej realizabilno formo kapitala; za vselej veljavno prikazno formo kapitala, lastnost, ki izstopi pri bulliondrains; lastnost, ki povzroči, da se pojavi kapital historično najprej samo v obliki denarja; ki, končno, pojasni povezavo denarja z obrestno mero in njegovo učinkovanje nanjo.)

Bolj ko se oblikuje produkcija tako, da postaja vsak producent odvisen od menjalne vrednosti svojega blaga, tj., bolj ko produkt dejansko postaja menjalna vrednost, menjalna vrednost pa neposredni objekt produkcije, toliko bolj se morajo razviti denarna razmerja in protislovja, ki so imanentna denarnemu razmerju, razmerju produkta do samega sebe kot denarja. Potreba za menjave in preobrazba produkta v čisto menjalno vrednost napreduje v enaki meri kot delitev dela, tj. z družbenim značajem produkcije. Toda v enaki meri, kot narašča ta značaj, narašča moč denarja, tj. menjalno razmerje se utrjuje kot neka nasproti producentom vnanja in od njih neodvisna moč. Kar se je prvotno kazalo kot sredstvo za pospeševanje produkcije, postane razmerje, tuje producentom. Videti je, da v istem razmerju, v katerem postajajo producenti odvisni od menjave, menjava postaja neodvisna od producentov, razcep med produktom kot produktom in produktom kot menjalno vrednostjo pa narašča. Denar ne proizvede teh nasprotij in protislovij; pač pa razvoj teh protislovij in nasprotij proizvaja to na videz transcendentarno moč denarja. (Izpeljati vpliv preobrazbe vseh razmerij v denarna razmerja;

naturalnega davka v denarni davek, naturalne rente v denarno rento, vojaške dolžnosti v najemniško enoto, sploh vseh osebnih dajatev v denarne dajatve, patriarhalnega, suženjskega, tlačanskega, cehovskega dela v čisto mezдно delo.)

5 Produkt postane blago; blago postane menjalna vrednost; menjalna vrednost blaga je njegova imanentna denarna lastnost; ta njegova denarna lastnost se oddvoji od njega kot denar, dobi občo, od vseh posebnih blag in njihovega naravnega eksistenčnega načina ločeno socialno eksistenco; razmerje produkta do samega
10 sebe kot menjalne vrednosti postane njegovo razmerje do denarja, eksistirajočega poleg njega ali /razmerje/ vseh produktov do zunanaj vseh njih eksistirajočega denarja. Tako kot ustvarja dejanska menjava produktov njihovo menjalno vrednost, tako ustvarja njihova menjalna vrednost denar.

15 Naslednje vprašanje, s katerim se zdaj srečujemo, je: ali eksistenca denarja poleg blag ne zakriva že vnaprej protislovja, ki so dana s tem razmerjem samim?

Prvič: enostavno dejstvo, da blago eksistira dvojno, enkrat kot določen produkt, ki ideelno vsebuje (latentno vsebuje) svojo menjalno vrednost v svoji naravni bivanjski obliki, nato pa kot manifestirana menjalna vrednost (denar), ki je zopet odvrгла sleherno povezanost z naravno bivanjsko formo produkta, ta dvojna različna eksistenca se mora razviti dalje v razliko, razlika v nasprotje in //16/ v protislovje. Isto protislovje med posebno
20 naturo blaga kot produkta in njegovo občo naturo kot menjalne vrednosti, zaradi katerega se blago nujno postavlja dvojno, enkrat kot to določeno blago, drugič kot denar, prav to protislovje med posebnimi naravnimi lastnostmi blaga in med njegovimi občimi družbenimi lastnostmi, vsebuje od vsega začetka možnost, da
30 obe ti ločeni eksistenčni formi blaga med seboj nista zamenljivi. Zamenljivost blaga eksistira poleg njega v denarju kot neka reč, kot nekaj od blaga različnega, ne več neposredno identičnega. Kakor hitro je denar neka vnanja reč poleg blača, je zamenljivost blaga za denar takoj navezana na vnanje pogoje, ki lahko nasto-
35 pijo ali pa tudi ne; podvržena je vnanjim pogojem. Blago zahteva=

jo v menjavi zaradi njegovih naravnih lastnosti, zaradi potreb, katerih objekt je. Nasprotno pa zahtevajo denar le zavoljo njegove menjalne vrednosti, kot menjalno vrednost. Ali je zato blago mogoče pretvoriti v denar, ali ga je mogoče zanj zamenjati, ali je mogoče za blago postaviti njegovo menjalno vrednost, to je odvisno od okoliščin, ki nimajo najprej nič opraviti z blagom kot menjalno vrednostjo in so neodvisne od njega. Premenljivost blaga je odvisna od naravnih lastnosti produkta, premenljivost denarja sovпада z njegovo eksistenco kot simbolizirano menjalno vrednostjo. Povsem mogoče je torej, da blaga v njegovi določeni formi kot produkt ni več mogoče zamenjati, izenačiti z njegovo občo formo kot denarjem.

Vtem, ko zamenljivost blaga eksistira zunaj njega kot denar, je postala nekaj od njega različnega, njemu tujega; nekaj, s čemer mora biti blago najprej izenačeno, kar mu je torej d'abord¹ neenako; medtem ko postane same izenačenje odvisno od vnanjih pogojev, torej naključno.

Drugič: tako kot eksistira menjalna vrednost blaga dvojno, kot določeno blago in kot denar, tako razpade dejanje menjave v 2 med seboj neodvisni dejanji: menjava blaga za denar, menjava denarja za blago; nakup in prodaja. Ker sta nakup in prodaja zdaj zadobila prostorsko in časovno drug od drugega ločeno, drug do drugega ravnodušno eksistenčno formo, njuna neposredna istovetnost preneha. Lahko si ustrezata in si ne ustrezata; lahko se 25 pokrivate ali pa ne; lahko zaideta v medsebojni nesklad. Nenehno se bosta sicer skušala izenačiti; toda poprejšnjo neposredno enakost je zdaj nadomestilo nenehno gibanje izravnave, ki ravno predpostavlja nenehno neizenačevanje. Popolno konsonanco se da zdaj doseči nemara le s prehodom skozi skrajne disonance.

Tretjič: z ločitvijo nakupa in prodaje, cepitvijo zamenjave v dve med seboj prostorsko in časovno neodvisni dejanji, izstopi nadalje še neko drugo novo razmerje.

Tako kot se menjava sama razcepi v dve med seboj neodvisni dejanji, tako se celokupno gibanje menjave loči od zamenjujočih,

¹ najprej

od producentov blaga. Menjava zaradi menjave se loči od menjave zaradi blaga. Med producente stopi trgovski stan, stan, ki kupuje samo, da bi prodajal in ki prodaja samo, da bi zopet kupil, smoter te operacije pa /mu/ ni posest blag kot produktov, mar-
5 več zgolj pridobitje menjalnih vrednosti kot takšnih, denarja. (Pri goli menjalni kupčiji se lahko izoblikuje trgovski stan. Ker pa ima na obeh straneh na voljo zgolj prebitek produkcije, je tako njegov vpliv na samo produkcijo kot tudi vsa njegova pomembnost docela sekundaren.) Osamosvojitve menjalne vrednosti
10 v denarju, odtrganemu od produktov, ustreza osamosvojitvi menjave (trgovine) kot funkcije, ki je odtrgana od zamenjujočih. Menjalna vrednost je bila mera blagovne menjave; toda smoter le-te je bila neposredna posest zamenjanih blag, njihova konsumpcija (pa naj je ta konsumpcija takšna, da služi neposredno za zadovo-
15 ljitev potreb, kot produkt, ali pa zopet sama služi kot produkcijsko orodje). Neposredni smoter trgovine ni konsumpcija, pač pa pridobivanje denarja, menjalnih vrednosti. S to podvojitvijo menjave - menjava zaradi konsumpcije in menjava zaradi menjave - nastane novo neskladje. Trgovec je v svoji menjavi določen zgolj
20 z razliko med nakupom in prodajo blag; konzument pa mora definitivno nadomestiti menjalno vrednost blaga, ki ga kupi. Cirkulacija, menjava znotraj trgovskega stanu, in konec cirkulacije, menjava med trgovskim stanom in konzumenti, naj bo njuno vzajemno pogojevanje naposled še tako močno, sta določena s čisto drugač-
25 nimi zakoni in motivi in lahko med seboj zaideta v največje protislovje. Možnost trgovskih kriz leži že v tej ločitvi. Ker pa dela produkcija za trgovino neposredno, za //17/ konsumpcijo pa samo posredno, jo mora to neskladje med trgovino in konsumpcijsko menjavo zajeti v enaki meri, kot ga sama proizvaja. (Raz-
30 merja med ponudbo in povpraševanjem se popolnoma sprevrnjejо.) (Od prave trgovine se zato zopet loči denarni posel.)

Aforizmi. (Vsa blaga so minljivi denar; denar je neminljivo blago.⁷²² Bolj ko se razvija delitev dela, bolj neposredni produkt preneha biti menjalno sredstvo. Nastopi nujnost občega me-
35 njalnega sredstva, tj. menjalnega sredstva, ki je neodvisno od

specifične produkcije vsakega posameznika. V denarju je vrednost stvari ločena od njihove substance. Denar je izvirno reprezentant vseh vrednosti; v praksi se stvar preobrne, in vsi realni produkti in vsa opravila postanejo reprezentant denarja. V neposredni menjalni trgovini ni mogoče vsak artikel zamenjati za vsak drug artikel, in neko določeno dejavnost je mogoče zamenjati samo za določene produkte. Težave, ki jih vsebuje menjalna trgovina, lahko denar odpravi samo tako, da jih posploši, da jih naredi za univerzalne. Absolutno nujno je, da se nasilno ločena elementa, ki po bistvu sodita skupaj, pokažeta skozi nasilno erupcijo kot ločitev nečesa po bistvu sopripadajočega. Enotnost se vzpostavi nasilno. Brž ko sovražna cepitev pripelje do erupcije, opozorijo ekonomisti na bistveno enotnost in abstrahirajo od odtujitve. Njihova apologetska modrost je v tem, da v vseh odločilnih trenutkih pozabljajo na svoje lastne določitve. Produkt kot neposredno menjalno sredstvo je 1) še neposredno povezan s svojo naravno kvaliteto, ta ga torej v vseh ozirih omejuje; produkt se lahko npr. skvari itd., 2) z neposredno potrebo, ki jo drugi ima ravno po tem produktu ali pa je nima, ali tudi neposredno potrebo po svojem lastnem produktu. S tem, da sta produkt dela in delo samo podvržena menjavi, vstopa moment, s katerim sta ločena od svojega posestnika. Ali se iz te ločitve zopet vrnete k njemu v kaki drugi podobi, postane zdaj naključno. S tem, ko stopi v menjavo denar, sem prisiljen, da svoj produkt zamenjam za občo menjalno vrednost ali za občo menjalno sposobnost, moj produkt pa postane tako odvisen od občega commerce¹ in je iztrgan iz svojih lokalnih, naravnih in individualnih mej. Ravno s tem lahko neha biti produkt.

Četrtyč: Tako kot stopi menjalna vrednost v denarju kot obče blago poleg vseh posebnih blag, tako hkrati s tem stopi menjalna vrednost kot posebno blago v denarju (ker ima posebno ek-sistenco) poleg vseh drugih blag. S tem ne nastane le neskladje, da stopi namreč denar, saj eksistira le v menjavi, kot obča me-

¹ trgovina, promet

njalna sposobnost nasproti menjalni sposobnosti blag ter jo neposredno izbriše, kljub temu pa naj bi bili obe med seboj stalno konvertibilni; tako stopi denar v protislovje s samim seboj in svojo določitvijo s tem, da je sam neko posebno blago (pa 5 čeprav samo znak) in da je zato v svoji menjavi za druga blaga zopet podvržen posebnim menjalnim pogojem, ki so v protislovju z njegovo občo brezpogojno zamenljivostjo. (Tu še ni govora o denarju kot fiksiранemu v substanci nekega določenega produkta itd.) Menjalna vrednost je zadobila poleg svoje eksistence v 10 blagu neko lastno eksistenco v denarju, od svoje substance je bila ločena ravno zato, ker je bila naravna določenost te substance v protislovju z njeno občo določitvijo kot menjalno vrednostjo. Vsako blago je enako drugemu (ali z njim primerljivo) kot menjalna vrednost (kvalitativno: vsako reprezentira samo še 15 nek kvantitativni + - menjalne vrednosti). Zato se ta njihova enakost, ta njihova enotnost razlikuje od njihove naravne različnosti; in se prikazuje zato v denarju tako kot njihov skupni element kakor tudi kot nekaj tretjega nasproti njima. Toda po eni strani menjalna vrednost seveda ostane neka inherentna kva= 20 liteta blag, medtem ko hkrati eksistira zunaj njih; po drugi pa denar, vtem ko ne eksistira več kot lastnost blag, kot njihovo obče, ampak je individualiziran poleg njih, postane sam zopet neko posebno blago poleg drugih blag (določata ga ponudba in povpraševanje; razpade na posebne vrste denarja itd.) Postane 25 blago, kakor druga blaga, in hkrati ni blago kakor druga blaga. Kljub svoji obči določitvi je denar nekaj zamenljivega poleg drugih zamenljivosti. Ni le obča menjalna vrednost, ampak je hkrati neka posebna menjalna vrednost poleg posebnih menjalnih vrednosti. Tu nov izvir protislovij, ki se uveljavljajo v prak= 30 si. (V ločitvi denarnih poslov od dejanske trgovine zopet izstopi posebna narava denarja).

Vidimo torej, kako je denarju imanentno, da izpolnjuje svoje smotre tako, da jih hkrati negira; da se osamosvoji nasproti blagom; da iz sredstva postane smoter; da realizira menjalno

vrednost blag tako, da se od nje ločuje; da olajšuje menjavo tako, da jo cepi; da premaguje težave neposredne menjave //18/ tako, da jih posploši; da osamosvaja menjavo nasproti producentom v enaki meri, kot postajajo producenti odvisni od menjave.

5 (Pozneje bo treba, preden bomo zapustili to vprašanje, po-
praviti idealistično maniro prikaza, ki ustvarja videz, kot da
gre samo za pojmovne določitve in za dialektiko teh pojmov. To-
rej predvsem frazo: produkt (ali dejavnost) postane blago; blago
menjalna vrednost; menjalna vrednost denar).

10 (Econ. 24. jan. 1857. Ob priliki upoštevati pri banks na-
slednji stavek: "So far as the mercantile classes share, which
they now do very generally, in the profits of banks - and may
to a still greater extent by the wider diffusion of joint-stock
banks, the abolition of all corporate privileges, and the exten-
15 sion of perfect freedom to the business of banking, - they have
been enriched by the increased rates of money. In truth, the
mercantile classes by the extent of their deposits, are virtually
their own bankers; and so far as that is the case, the rate of
discount must be to them of little importance. All banking and
20 other reserves must of course be the results of continual indu-
stry, and of saving laid by out of profits; and consequently,
taking the mercantile or industrious classes as a whole, they
must be their own bankers; and it requires only that the principles
of free trade should be extended to all businesses, to equalise
25 or neutralise for them the advantages and disadvantages of all
the fluctuations in the money market.")¹ /23/

¹Kolikor trgovski razredi sodelujejo pri profitu bank, kar danes
na splošno počno - in kar bodo lahko še v večji meri počeli za-
radi večje razširjenosti delniških bank, odprave vseh korporacij-
skih privilegijev in zaradi razširitve popolne svobode pri ban-
čnem poslovanju - so se ti razredi obogatili z zvišanimi denar-
nimi stopnjami. V resnici so trgovski razredi zaradi obsega svo-
jih depozitov svoji lastni bankirji; kolikor to drži, potem jim
stopnja diskonta ni kdo ve koliko pomembna. Vse bančne in dru-
ge rezerve morajo seveda biti rezultat nenehne produkcije in pri-
hrankov iz profita, ki so jih dali na stran; zato morajo biti
trgovski ali industrijski razredi, če jih jemljemo v celoti, svo-
ji lastni bankirji; ravno zato pa je treba načela svobodne trgo-

Vsa protislovja denarnega sistema in menjave produktov v denarnem sistemu so razvoj razmerja produktov kot menjalnih vrednosti, njihove določitve kot menjalne vrednosti ali vrednosti nasploh.

5 (Morn. Star, 12. feb. 1857 "The pressure of money during last year, and the high rate of discount which was adopted in consequence, has been very beneficial to the profit account of the Bank of France. Its dividend has gone on increasing: 118 fcs in 1852, 154 fcs in 1854, 200 fcs in 1855, 272 fcs in 1856.")¹ /24/

10 Zabeležiti je treba še naslednje mesto: "Die English silver coins at a price higher than the value of the silver they contain. A pound silver in intrinsic value je bila 60-62 sh. (3 L. on an average in gold) coined into 66 sh. The Mint pays the market price of the day, from 5 sh. to 5 sh. 2 d. the ounce, and issues at the rate of 5 sh. 6 d. the ounce. There are two reasons which prevent any practical inconvenience resulting from this arrangement: (of silver tokens, not of intrinsic value) first, the coin can only be procured at the Mint, and at the price; as home circulation, then, it cannot be depreciated, and it cannot be

20 sent aboard because it circulates here for more than its intrinsic value; and secondly, as it is a legal tender only up to 40 sh., it never interferes with the gold coins, not affects their value." Daje Franciji nasvet, da issue subordinate coins of silver tokens, not of intrinsic value, and limiting the amount to which they

25 should be a legal tender. Hkrati pa: in fixing the quality of the coin, to take a larger margin between the intrinsic and the nominal value than we have in England, because the increasing value of silver in relation to gold may very probably, before long,

vine razširiti na vse panoge, da bi se v njih izenačile ali nevtalizirale prednosti in pomanjkljivosti vseh fluktuacij na denarnem trgu.

¹ Denarne težave med preteklim letom in visoka stopnja diskonta, ki je bila zaradi tega sprejeta, so bile zelo ugodne za profit Francoske banke. Njeni dividendi so se nenehno višali: 118 fr. leta 1852, 154 fr. leta 1854, 200 fr. leta 1855, 272 fr. leta 1856.

rise up present Mint-price, when we may be obliged again to alter it. Our silver coins is now little more than 5% below the intrinsic value: a short time since it was 10%. (Econ. 24. jan. 1857).¹ /25/

5 Zdaj bi bilo mogoče misliti, da bi izdajanje časovnih bo-
nov premagalo vse težave. (Obstoj časovnega bona seveda že pred-
postavlja pogoje, ki pri raziskavi razmerja med menjalno vred-
nostjo in denarjem niso neposredno dane; tako menjalna vrednost
kot denar namreč lahko obstajata in tudi obstajata brez njih:
10 "javni kredit", banke itd.; vendar se v vse to tu ni treba po-
drobneje spuščati; ker obravnavajo zagovorniki časovnega bona
le-tega seveda kot zadnji produkt "sosledja" /26/, kot produkt,
ki se, najsi tudi najbolj ustreza "čistemu" pojmu denarja, "pri-
kaže" /27/ v realnosti nazadnje.) Najprej: če predpostavke, po
15 katerih je cena blag = njihovi menjalni vrednosti, predpostavi-
mo kot uresničene: pokrivanje povpraševanja in ponudbe; produkcij-
e in konsumpcije, v zadnji instanci skladna produkcija /28/ (t.
im. distribucijska razmerja so sama produkcijska razmerja), te =

¹ Angleški srebrni kovanci po višji ceni od vrednosti srebra, ki ga vsebujejo. Funt srebra z notranjo vrednostjo 60-62 sh. (povprečno 3 funte v zlatu) je bil skovan v 66 sh. Kovnica plačuje dnevno tržno ceno od 5 sh. do 5 sh. 2 d. za unčo, izda pa po stopnji 5 sh. 6 d. za unčo. Kakršnokoli praktično težavo, ki bi izhajala iz tega sporazuma preprečujeta naslednji okoliščini: (iz simbolnega srebrnega denarja, ne pa iz notranje vrednosti) prvič, kovanec je mogoče dobiti samo v kovnici po tej ceni; v domači cirkulaciji potemtakem ne more biti depreciran, prav tako ga ni mogoče izvoziti v tujino, ker tu cirkulira po ceni, ki je višja od njegove notranje vrednosti; in drugič, ker je ta kovanec zakonito plačilno sredstvo samo do 40 sh., se nikoli ne meša z zlatimi kovanci niti ne vpliva na njihovo vrednost. ... izda pomožne kovance za srebrn denar, toda brez njegove notranje vrednosti, in naj določi mejo, do kod so lahko ti kovanci zakonito plačilno sredstvo. ... ko določa kvaliteto kovancev, naj pusti večji razpon med notranjo in nominalno vrednostjo, kakor jo imamo v Angliji, ker lahko rastoča vrednost srebra glede na zlato zelo verjetno kmalu dvigne našo sedanjo kovno ceno in bomo kmalu spet prisiljeni, da jo spremenimo. Naši srebrni kovanci so zdaj za nekaj več kot 5% po notranjo vrednostjo: ni dolgo, kar so bili 10% pod njo.

daj postane vprašanje denarja povsem sekundarno, še zlasti vprašanje, ali se izdajajo tickets¹, bodi modri, bodi zeleni, pločevinasti ali papirnati, oziroma v kateri obliki se vodi družbeno knjigovodstvo. Skrajno neslano je tedaj, če še nadalje delujemo pod pretvezo, češ, hoteli smo se lotiti preiskav o dejanskih denarnih razmerjih.)/

/19/ Banka (any bank)² izdaja časovne bone. Blago a = menjalni vrednosti x, tj. = x delovnemu času, menja se za denar, ki reprezentira x delovnega časa. Banka bi prav tako morala kupovati blago, tj., morala bi ga zamenjati za njegov denarni reprezentant, kot mora zdaj npr. Angleška banka dajati bankovce za zlato. Blago, substancialno in zato naključno bivanje menjalne vrednosti, gre v zameno za simbolično bivanje menjalne vrednosti kot menjalne vrednosti. Tako ni nobene težave, da bi se ne pretvorilo iz oblike blaga v obliko denarja. Delovni čas, ki je vsebovan v blagu, je treba samo avtentično verificirati (kar, mimogrede rečeno, ni tako lahko kot preizkus finosti in teže zlata in srebra), in že ustvari s tem svojo contrevaleur,³ svoje denarno bivanje. Zadevo lahko obračamo in sukamo kakorkoli hočemo, v zadnji instanci gre za naslednje: banka, ki izdaja časovne bone, kupuje blago po njegovih produkcijskih stroških, kupuje vsa blaga, pri čemer jo nakup stane samo produkcijo papirnih odrezkov, ki dajejo prodajalcu namesto menjalne vrednosti, ki jo poseduje v določeni substancialni obliki, simbolično menjalno vrednost blaga, z drugimi besedami, nakazilo za vsa druga blaga v znesku te menjalne vrednosti. Menjalna vrednost kot takšna lahko seveda eksistira le simbolično, čeprav poseduje ta simbol, da bi ga bilo mogoče uporabiti kot stvar - ne zgolj kot predstavno formo - stvarno bivanje, ni le idealna predstava, marveč je dejansko predstavljen na predmeten način. (Mero je mogoče obdržati v roki; menjalna vrednost meri, toda zamenjuje le tako, da mera pre-

¹ boni

² katerakoli banka

³ protivrednost

haja iz ene roke v drugo.) Banka daje torej za blago denar, ki je exact¹ nakazilo za menjalno vrednost blaga, tj., za vsa blaga iste vrednosti: banka kupuje. Banka je obči kupec, ni le kupec tega ali onega blaga, marveč vseh blag. Kajti izpeljati mora ravno pretvorbo slehernega blaga v njegovo simbolično bivanje kot menjalne vrednosti. Če pa je obči kupec, mora biti tudi obči prodajalec, ne le skladišče, v katerem so deponirana vsa blaga, ne le splošna blagovnica, ampak posestnik blag, tako kot je to vsak drugi trgovec. Zamenjal sem svoje blago a za časovni bon, ki predstavlja njegovo vrednost; toda samo zato, da lahko zdaj ta b zopet poljubno metamorfoziram v vseh dejanskih blagih c, d, e.

Ali lahko zdaj ta denar cirkulira zunaj banke? Drugače kot med imetnikom bona in banko? S čim je zagotovljena konvertibilnost tega bona? Možna sta le 2 primera. Bodisi da hočejo vsi blagovni imetniki (produktov in dela) prodati svoje blago po njegovi menjalni vrednosti, ali pa nekateri hočejo prodati, drugi pa ne. Če hočejo vsi prodajati po svoji menjalni vrednosti, tedaj prihoda kupcev ne bodo prepustili naključju, marveč bodo šli takoj na banko, odstopili ji bodo blago in sprejeli zanj njegov znak menjalne vrednosti, denar: vnovčijo ga za lastni denar banke. V tem primeru je banka v eni osebi hkrati obči kupec in prodajalec. Ali pa se zgodi nasprotno. V tem primeru je bančni bon goli papir, zatrjuje samo, da je obče pripoznani simbol menjalne vrednosti, sam pa je brez vrednosti. Simbolu je namreč lastno to, da menjalno vrednost ne le predstavlja, marveč da v dejanski menjavi je ta menjalna vrednost. V tem primeru bi bančni bon ne bil denar, ali bil bi le konvencijski denar med banko in njenimi strankami, ne pa na občem trgu. Bil bi to, kar je ducat jedilnih bonov, ki jih dobim v abonmaju pri kakem gostilničarju, ali ducat gledaliških vstopnic, oba ducata predstavljata namreč denar, toda prvi predstavlja samo denar pri tem določenem omizju, drugi v tem določenem gledališču. Bančni bon ne bi več us-

¹ prav

trezal zahtevam denarja, ker ne bi cirkuliral v general public¹, ampak le med banko in njenimi strankami. Zadnjo podmeno moramo torej opustiti.

Banka bi bila torej obči kupec in prodajalec. Namesto bankovcev bi lahko izdajali tudi čeke, namesto le-teh pa bi lahko vodila enostavno bookaccounts.² Odvisno od vsakokratne vsote blagovnih vrednosti, ki bi jih prepustil X, bi imel ta X pri njej v dobrem isto vrednostno vsoto v drugih blagih. Drugi atribut banke bi nujno bil, da avtentično fiksira menjalno vrednost vseh blag, tj., delovni čas, materializiran v njih. Njena funkcija pa se tu vendarle ne bi mogla končati. Morala bi določiti delovni čas, v katerem je mogoče proizvesti blaga s povprečnimi industrijskimi sredstvi, čas, v katerem morajo biti proizvedena. A tudi to ne bi zadoščalo. Ne le, da bi morala določiti čas, v katerem je treba proizvesti določen kvantum produktov, in ne le, da bi morala postaviti producente v takšne pogoje, da je njihovo delo enako produktivno (morala bi torej tudi izenačiti in urediti distribucijo delovnih sredstev), marveč bi morala določiti kvantume delovnega časa //20/, ki jih je treba porabiti pri različnih produkcijskih panogah. To zadnje bi bilo potrebno, kajti zato, da bi se realizirala menjalna vrednost, da bi bil njen denar zares konvertibilen, bi morala biti zagotovljena splošna produkcija in to v takšnih razmerah, da bi zadovoljevala potrebe zamenjujočih. To še ni vse. Največja menjava ni menjava blag, ampak menjava dela za blago. (O tem takoj podrobneje.) Delavci bi ne prodajali svojega dela banki, ampak bi sprejemali menjalno vrednost za polni produkt svojega dela itd. Natančno gledano pa bi tedaj banka ne bila samo obči kupec in prodajalec: bila bi tudi obči producent. In res bi bila bodisi despotska vlada produkcije in upravnik distribucije, ali pa bi dejansko ne bila drugoga kot beard³, ki bi vodil knjigovodstvo in računovodstvo za

¹ občosti, javnosti

² bančne račune

³ uprava, odbor

družbo, ki dela skupnostno. Skupnost produkcijskih sredstev je predpostavljena itd. itd. Saintsimonisti so svoje banke naredili za papeštvo produkcije.

Vsi proizvodi in vse dejavnosti se lahko razvežejo v menjalno vrednost tedarj, če so se razvezali vsi trdni osebni (zgodovinski) odnosi odvisnosti v proizvodnji in ko so producenti drug od drugega vsestransko odvisni. Proizvodnja vsakega posameznika je odvisna od proizvodnje vseh drugih; pa tudi spreminjanje njegovega proizvoda v sredstva za njegovo lastno življenje je postalo odvisno od potrošnje vseh drugih. Cene so že stare; prav tako menjava; toda določanje prve bolj in bolj po proizvodnih stroških, prav tako pa poseganje čez vse proizvodne odnose, se popolno razvijeta (in se razvijata vse popolneje) v meščanski družbi, v družbi svobodne konkurence. Kar Adam Smith (v pristnem načinu 18. stoletja) postavlja v predzgodovinsko obdobje, za kar trdi, da je bilo pred zgodovino, je nasprotno njen proizvod.

Ta vzajemna odvisnost /je/ izražena v stalni potrebi po izmenjavi in v menjalni vrednosti kot vsestranskem posredniku. Ekonomski izražajo to takole: Vsakdo se ravna po svojem privatnem interesu in le po svojem privatnem interesu; in s tem služi, ne da bi to hotel in vedel, privatnim interesom vseh, obćim interesom. Vsa zgodba pa ni v tem, da bi s tem, ko se vsak ravna po svojem privatnem interesu, bila dosežena celokupnost privatnih interesov, torej obći interes. Pač pa bi iz te abstraktne fraze lahko sledilo, da vsak izmenoma lahko zavira, da bi bil uveljavljen interes drugega in namesto splošne afirmacije rezultira iz tega bellum omnium contra omnes celo splošna negacija. Poanta je nasprotno v tem, da je privatni interes sam že družbeno opredeljen interes in ga je moči doseči le znotraj pogojev, ki jih postavlja družba, in s sredstvi, ki jih daje družba; je torej vezan na reprodukcijo teh pogojev in sredstev. Je interes privatnikov; ampak njegovo vsebino, kot tudi formo in sredstva za udejanjenje dajejo družbeni pogoji, neodvisni od vseh.

Vzajemna in vsestranska odvisnost individuov, enakovrednih¹ drug do drugega, tvori njihovo družbeno povezanost. Ta družbena povezanost je izražena v menjalni vrednosti, v kateri postane za vsak individuum njegova lastna dejavnost in proizvod šele dejavnost in proizvod zanj; proizvajati mora neki obči proizvod - menjalno vrednost, ali, če je ta izolirana zase, individualizirana, denar. Po drugi strani pa moč, ki jo vsak individuum izvaja nad dejavnostjo drugih ali nad družbenimi bogastvi, obstoji v njem kot lastniku menjalnih vrednosti, denarja. Svojo družbeno moč, kot tudi svojo povezanost z družbo nosi s sabo v žepu. Dejavnost, kakršna že je njena individualna pojavna oblika, in proizvod dejavnosti, v kakršni posebni obliki že je, je menjalna vrednost, to je, neko obče, v čemer je vsa individualnost, svojskost negirana in zabrisana. Tu je zares stanje, /ki je/ zelo različno od onega, ko se individuum - ali pa individuum, samoraslo ali zgodovinsko razširjen v družino ali rod (kasneje občestvo) - reproducira direktno iz narave ali pa je njegova produktivna dejavnost in delež na proizvodnji naveden na določeno obliko dela in proizvoda in je njegov odnos do drugih prav tako določen. /31/

Družbeni značaj dejavnosti, pa družbena forma proizvoda, pa delež individua v proizvodnji se kažejo tu kot nekaj individuom tujega; kot stvar; ne kot njihovo medsebojno obnašanje, ampak kot njihovo podrejanje odnosom, ki obstoje neodvisno od njih in nastajajo iz medsebojnega zadevanja enakovrednih individuov. Obča menjava dejavnosti in proizvodov, ki je postala življenjski pogoj za vsak posamezni individuum, izmenična povezanost teh individuov se kaže njim samim tuja, neodvisna, kot kaka stvar. V menjalni vrednosti je družbeno razmerje oseb spre-

30 menjeno v družbeno //21/ obnašanje stvari; zmožnost² oseb v zmožnost stvari. Čim manj družbene moči ima menjalno sredstvo, čim tesneje je še povezano z naravo neposrednega delovnega pro-

¹ gleichgültig / ravnodušnih

² Vermögen

izvoda in z neposrednimi potrebami tistega, ki zamenjuje, tem večja mora biti še moč občestva, ki povezuje individue - patriarhalni odnos, antično občestvo, fevdalizem in cehovstvo (gl. moj zvezek XII, 34b)^{/32/}. Vsak individuum ima družbeno moč v obliki stvari. Oropajte stvar te družbene moči in morate dati osebam tako moč nad osebami. Odnosi osebne odvisnosti (sprva čisto samorasli) so prve družbene forme, in v njih se človeška produktivnost razvija le v skromnem obsegu in na izoliranih točkah. Osebna neodvisnost, utemeljena na stvarni¹ odvisnosti, je druga vélika oblika, in v njej šele se izoblikuje sistem splošne družbene izmene snovi, univerzalnih odnosov, vsestranskih potreb in univerzalnih zmožnosti. Svobodna individualnost, utemeljena na univerzalnem razvoju individuov in na podreditve njegove skupnostne, družbene produktivnosti kot njihovega družbenega premoženja, je tretja stopnja. Druga ustvarja pogoje za tretjo. Patriarhalne, kot tudi antične (enako fevdalne) razmere propadejo torej z razvojem trgovine, luksusa, denarja, menjalne vrednosti, kot z enakim korakom moderna družba z njim raste.

Menjava in delitev dela se med sabo pogojujeta. Ker vsak dela zase in njegov proizvod ni zase nič, mora seveda zamenjevati, ne le; da bi participiral na splošni proizvodni moči, ampak da bi svoj lastni proizvod spremenil v življenjsko sredstvo za sebe samega, (gl. moje "Pripombe o ekonomiji" p. V (13, 14.))^{/33/} Menjava kot posredovana z menjalno vrednostjo in denarjem vse kakor predpostavlja vsestransko odvisnost producentov drugega od drugega, toda obenem popolno izoliranje njihovih privatnih interesov in delitev družbenega dela, katerega enotnost in vzajemno dopolnjevanje prav tako eksistira kot prirodni odnos izven individuov, neodvisno od njih. Pritisk splošnega povpraševanja in ponudbe drugega na drugo posreduje povezanost medsebojno enakovrednih.

Sama nujnost, da je treba proizvod ali dejavnost individuov šele spremeniti v obliko menjalne vrednosti, v denar, da šele v tej stvarni obliki /individu/ obdrže in dokažejo svojo družbeno

¹ sachlich

moč, - ta nujnost dokazuje dvoje: 1) da individui proizvajajo le še za družbo in v družbi; 2) da njihova proizvodnja ni neposredno družbena, in the offspring of association¹, ki med sabo razdeljuje delo. Individui so subsumirani pod družbeno produkcijo, ki obstoji izven njih kot usoda; toda družbena proizvodnja ni subsumirana pod individue, ki bi z njo rokovali kot s svojo skupno zmožnostjo. Nič torej ne more biti bolj napak in bolj neslano, kot če na osnovi menjalne vrednosti, denarja predpostavljáš kontrolo združenih individuov nad njihovo celokupno proizvodnjo, kot se je to zgodilo s prej omenjeno banko s priznanicami za delovni čas². Privatna menjava vseh proizvodov dela, premoženj in dejavnosti je v nasprotju tako z delitvijo, ki temelji na medsebojni (spontani in politični) podrejenosti in nadrejenosti individuov (pri čemer prava menjava poteka le mimogrede ali pa - grobo rečeno - manj posega v življenje celotnih občestev, bolj pa nastopa med različnimi občestvi, a nikakor si ne podreja vseh produkcijskih in prometnih odnosov) (pa naj bo ta podrejenost in nadrejenost taka ali drugačna: patriarhalna, antična ali fevdalna), kot s svobodno menjavo med individui, ki so asociirani na osnovi skupnega prilaščanja in kontrole proizvajalnih sredstev. (Zadnja asociacija ni nič samovoljnega: predpostavlja razvoj materialnih in duhovnih pogojev, ki jih tu ne gre dalje izvajati.) Kot ustvarja delitev dela aglomeracijo, kombinacijo, kooperacijo, nasprotje privatnih interesov - razredne interese, konkurenco, koncentracijo kapitala, monopol, delniške družbe - vse same oblike, nasprotne enotnosti, ki to nasprotje sama izzove - tako ustvarja privatna menjava svetovno trgovino, privatno neodvisnost popolno odvisnost od tako imenovanega svetovnega trga in razdrobljeni akt menjave bančni in kreditni sistem, čigar knjigovodstvo //22/ konstatira vsaj izravnave privatne menjave. V meničnem tečaju - ko pač privatni

¹ vir zvez

² Stundenzettelbank

interesi dele vsako nacijo v toliko nacij, kolikor fullgrown individuals ima, in interesi izvoznikov in uvoznikov iz iste nacije si tu stoje nasproti - zadobi nacionalna trgovina videz eksistence etc. stc. Nihče ne bo torej verjel, da lahko z borzno
5 reformo odpraviš osnove notranje in zunanje privatne trgovine. Ampak znotraj meščanske družbe, ki temelji na menjavi, se stvarijo tako prometni kot produkcijski odnosi, ki so hkrati prav toliko min za razstrelitev te družbe. (Masa nasprotnih form družbene enotnosti, katere nasprotnega značaja pa vendar nikoli
10 ne bo mogoče pognati v zrak s tiho metamorfozo. Po drugi strani, ko bi mi v družbi, kakor je, ne nahajali skritih materialnih produkcijskih razmer in njim ustreznih prometnih odnosov, primernih za brezrazredno družbo, bi vsi poskusi, pognati staro družbo v zrak, bili donkihotstvo.)

15 Videli smo že: čeprav je menjalna vrednost = relativnemu delovnemu času, ki je materializiran v proizvodih, pa je denar spet = menjalni vrednosti blaga, ločeni od njegove substance; v tej menjalni vrednosti ali denarnem odnosu so vsebovana protislovja med blagom in njegovo menjalno vrednostjo, med blagom kot
20 menjalno vrednostjo in denarjem. Videli smo, da je utopija nekakšna banka, ki naj neposredno ustvarja zrcalno podobo blaga v delovnem denarju. Čeprav je torej denar le menjalna vrednost, ločena od substance blaga, in se ima za svoj izvor zahvaliti le tendenci te menjalne vrednosti, da bi se vzpostavila čista, ne
25 more biti blago neposredno spremenjeno v denar; to je, avtentični izkaz o količini delovnega časa, ki je v njem realiziran, ne more služiti kot njegova cena v svetu menjalnih vrednosti. How is this?

(Za eno obliko denarja - kolikor je menjalno sredstvo (ne
30 mera menjalne vrednosti) - je ekonomom jasno, da eksistenca denarja predpostavlja postvarelost družbene povezanosti; kolikor je namreč denar zastavilo, ki ga mora nekdo pustiti drugemu v rokah, da bi od njega dobil to ali drugo blago. Tu pravijo ekonomski sami, da ljudje zaupajo stvari (denarju) to, česar ne zaupajo samim sebi kot osebam. Toda odkod to zaupanje stvari? Očit-

no le kot postvarelemu odnosu oseb med seboj; kot postvareli menjalni vrednosti, in menjalna vrednost ni nič drugega kot medsebojni odnos produktivne dejavnosti med ljudmi. Vsako drugo zastavilo je lahko kot tako direktno v prid imetniku zastavila: 5 denar mu je v prid le kot "ročno zastavilo družbe"^{35/}, ampak tako ročno zastavilo je denar le zaradi svojega družbenega (simboličnega) svojstva; družbena svojstvo ima le zato, ker so si individui svoj lastni družbeni odnos odtujili kot predmet.)

V cenikih, kjer so vse vrednosti zmerjene v denarju, se 10 obenem kaže, da je družbeni karakter stvari neodvisen od oseb; hkrati pa se na tej bazi tujosti kaže tudi trgovska dejavnost, in v tej tujosti se pojavljajo odnosi celotne produkcije in prometa nasproti posamezniku, vsem posameznikom, da bi bile spet podrejene posamezniku. Ker osamosvojitve svetovnega tržišča, if 15 you please¹, (v čemer je vključena dejavnost vsakega posameznika) raste z razvojem denarnih odnosov (menjalne vrednosti) in vice versa, občja povezanost in vsestranska odvisnost v proizvodnji in potrošnji obenem z medsebojno neodvisnostjo in enakovrednostjo potrošnikov in proizvajalcev; ker to protislovje vodi 20 do kriz etc., poskušajo hkrati z razvojem te odtujitve, da bi jo ukinili na njenih lastnih tleh; ceniki, menični tečaji, medsebojne pismene, telegrafske etc. povezave trgujočih (komunikacijska sredstva rastejo seveda istočasno), s čimer se vsak posameznik seznanja z dejavnostjo vseh drugih in skuša po njej 25 uravnavati svojo lastno dejavnost. (To se pravi, čerpav povpraševanja in ponudba vseh potekata neodvisno od vseh, se skuša vsakdo poučiti o stanju splošnega povpraševanja in ponudbe; in ta seznanjenost deluje spet praktično na povpraševanje in ponudbo. Četudi vse to na danem stališču ne ukinja tujosti, pa ustvarja 30 ja razmere in zveze, ki vključujejo možnost, da se stališče odpravi.) (Možnost splošne statistike etc.) (To je sicer treba razviti pod kategorijami "cene, povpraševanje in ponudba". V ostalem naj tu le opomnim: pregled nad celotno trgovino in celot-

¹ če hočete

no proizvodnjo, kolikor dejansko obstaja v cenikih, daje dejansko najboljši dokaz, kako nastopa njihova lastna menjava nasproti posameznikom kot stvaren, od njih neodvisen odnos. V svetovnem trgu se je povezanost posameznika z vsemi, obenem pa tudi
5 neodvisnost //23/ te povezanosti od posameznikov samih razvila do tako visoke stopnje, da je nastanek tega trga sam že pogoj za prehod iz njega samega.) Primerjava namesto dejanske občestvenosti in občosti.

(Rečeno je bilo že in lahko rečemo, da je lepota in veličina prav v tej samonikli povezanosti, materialni in duhovni izmeniški snovi, ki je neodvisna od vednosti in volje individuov in predpostavlja prav njihovo medsebojno neodvisnost in enakovrednost. In gotovo je ta stvarna povezanost boljša od nepovezanosti, ali pa zgolj lokalne povezanosti, ki temelji na krvi, nara-
15 vi ali pa v vladanju in pokorščini. Prav tako je gotovo, da si individui ne morejo podrediti lastnih družbenih zvez, preden so take ustvarili. Toda neslano je, če pojmujeemo ono zgolj stvarno povezanost kot samoniklo, neločljivo zvezano z naravo individualnosti, v nasprotju z reflektiranim védenjem in hotenjem, in
20 njej imamentno. Je produkt individuov. Je zgodovinski proizvod. Pripada določeni fazi njihovega razvoja. Tujost in samostojnost, v kateri še obstoji nasproti njim, dokazuje le, da so še vedno zavzeti z ustvarjanjem pogojev svojega socialnega življenja, namesto da bi začeli od teh pogojev samih. To je samorasla pove-
25 zanst individuov znotraj določenih omejenih produkcijskih razmerij. Univerzalno razviti individui, katerih družbene razmere so kot njihovi lastni skupnostni odnosi podvržene tudi njihovi lastni skupnostni kontroli, niso proizvod narave, ampak zgodovine. Stopnja in univerzalnost razvoja zmožnosti, s čimer postane
30 ta individualnost mogoča, predpostavlja prav proizvodnjo na osnovi menjalnih vrednosti, ki z občestvo šele producira odtujitev individua od sebe in od drugih, pa tudi občost in vsestranost njihovih odnosov in sposobnosti. Na zgodnejših stopnjah razvoja se kaže posamezni individuum polnejši, ravno ker še ni izdelal

polnosti svojih odnosov in si jih postavil nasproti kot družbene sile in odnose, ki so od njega neodvisni. Kot je smešno, če hrepeniš nazaj po tej prvotni polnosti, tako je smešna tudi vera, da je treba ostati pri tej popolni izpraznjenosti. Preko nasprotja prvemu, romantičnemu nazoru meščanski nazor ni nikoli prišel, in zato ga bo drugi kot upravičeno nasprotje spremljal do blaženega konca.

(Kot primer lahko tu vzamemo razmerje posameznika do znanosti.)

10 (Primerjanje denarja s krvjo - povod je dala beseda cirkulacija - je približno enako pravilno kot Menenija Agrippe primerjava med patriciji in želodcem.) (Primerjanje denarja z jezikom ni nič manj napačno. Idej v jeziku ne pretvarjamo tako, da bi izginila njihova svojskost in bi njihov družbeni karakter
15 obstajal poleg njih v jeziku kakor cene poleg blaga. Ideje ne obstajajo ločeno od jezika. Ideje, ki jih je treba iz njihovega materinega jezika šele prevesti v tuj jezik, da bi lahko bile v obtoku in bi jih bilo mogoče zamenjevati, dajejo že več opore za analogijo; analogija pa tedaj ni v jeziku, ampak v njihovem
20 tujstvu.)

(Zamenljivost vseh produktov, dejavnosti, odnosov, za neko tretje, neko stvar, ki jo spet lahko zamenjujemo za vse brez razlike - torej razvoj menjalnih vrednosti (in denarnih odnosov) je istoveten z vsesplošno venalitetjo, korupcijo. Generalna prostitucija se pojavlja kot nujna faza razvoja družbenega značaja osebnih zasnov, premoženj, sposobnosti, dejavnosti. Bolj vljudno rečeno: splošno razmerje koristnosti in uporabnosti. Izenačevanje neistovrstnega, kot pojmuje denar že Shakespeare^{/36/}. Želja po bogatstvu kot taka je nemogoča brez denarja; vsaka druga akumulacija in želja po akumulaciji se pojavlja spontana, bornirana,
30 pogojena po eni strani s potrebami, po drugi strani z omejeno naravo produktov (sacra auri fames.)^{/37/}

(Denarstvo v svojem razvoju predpostavlja očitno že druge splošne oblike razvoja.)

Če proučujemo družbene odnose, ki ustvarjajo nerazvit sistem menjave, menjalnih vrednosti in denarja, ali katerim ustreza nerazvita stopnja le-teh, je že takoj jasno, da individui, čeprav se njihovi odnosi pojavljajo kot bolj osebni, le kot individui stopajo v odnos drug nasproti drugemu v neki opredeljenosti, kot fevdni gospod in vazal, gospod in tlačan, itn. ali kot člani kast itn. ali kot pripadniki stanov itn. V denarnem odnosu, v razvitem sistemu menjave (in ta videz zavaja demokracijo) so zares vezi osebne odvisnosti vržene v zrak, raztrgane krvne razlike, razlike v izobrazbi itn. (Osebne vezi se vsaj vse kažejo kot osebni odnosi); in individui se prikažejo neodvisni (ta neodvisnost, ki je sploh zgolj iluzija in bi se ji bolj pravilno reklo enakovrednost - v smislu indiferece), da svobodno zadevajo drug ob drugega in da v tej svobodi izmenjujejo; taki pa se zde le tistemu, ki abstrahira od pogojev, od eksistenčnih pogojev (in ti so spet od individuov neodvisni in se pojavljajo, čeprav jih ustvarja družba, obenem kot prirodni pogoji, to je taki, da jih individui ne morejo kontrolirati), kot katerimi ti individui stopajo v stik. //24/. Opredeljenost, ki se v prvem primeru kaže kot osebna omejitev individua po nekem drugem individuu, se pojavlja v zadnjem primeru izoblikovana kot stvarna omejitev individua po razmerah, ki so od njega neodvisne in temelje v sebi samih. (Ker posamezni individuum ne more sleči svoje osebne določenosti, pač pa lahko preseže in si podredi zunanje razmere, se tedaj zdi, njegova svoboda v drugem primeru večja. Če pobliže raziščemo tiste zunanje razmere, tiste pogoje, se pa pokaže, da ni mogoče, da bi individui enega razreda ta razred presegli en masse, ne da bi ga ukinili. Posameznik lahko slučajno opravi s temi razmerami; masa tistih, ki jih te razmere obvladujejo, ne more, ker njihovo golo obstajanje že izraža podrejenost in nujno podrejenost individuov tem pogojem.) Ti zunanji odnosi so tako malo odstranitev "odnosov odvisnosti", da so le razkroj le-teh v neko splošno formo; še več, ustvarjajo splošno osnovo odnosov osebne odvisnosti. Tudi tu prihajajo individui v odnose drug z drugim le kot opredeljeni. Ti stvarni od-

nosi odvisnosti v nasprotju z osebnimi se kažejo tudi tako (stvarno razmerje odvisnosti ni nič drugega kot družbeni odnosi, ki samostojno stopajo nasproti navidezno neodvisnim individuom, to se pravi, njihovi medsebojni proizvodni odnosi, osamosvojeni nasproti njim samim), da so individui obvladovani le po abstrakcijah, medtem ko so poprej bili odvisni drug od drugega. Abstrakcija ali ideja pa ni nič drugega kot teoretski izraz tistih materialnih odnosov, ki gospodujejo nad njimi. Odnose lahko izrazimo seveda le v idejah in tako so filozofi prišli do prepričanja, da je svojstvenost novega časa v tem, da ga obvladujejo ideje, in z zrušitvijo tega gospostva idej so identificirali ustvaritev svobodne individualnosti. Z ideološkega stališča je bilo tem lažje zapasti v zmoto, ker se ta vladavina odnosov (tista stvarna odvisnost, ki se v ostalem spet sprevrača v določene odnose osebne odvisnosti, le razgaljene vseh iluzij) v zavesti individuumov samih javlja kot vlada idej in vero v večnost teh idej, to pomeni, teh stvarnih odnosov odvisnosti, vladajoči razredi of course na vse načine utrjujejo, hranijo, vbijajo v glavo.

(Seveda ne smemo nasproti iluziji o "čisto osebnih odnosih" fevdalnega časa niti za trenutek pozabiti, 1) da so ti odnosi sami znotraj svoje sfere na določeni fazi prevzeli stvaren karakter, kot to npr. kaže razvoj razmerja zemljiške lastnine iz čisto vojaških odnosov podrejenosti; ampak 2) stvarni odnos, v katerem propadajo, ima sam borniran, po naravi določen značaj in se kaže torej kot oseben, medtem ko se v modernem svetu osebni odnosi izkazujejo kot čisto iztekanje proizvodjalnih in menjalnih razmerij.)

Produkt postane blago. Blago postane menjalna vrednost. Menjalna vrednost blaga zadobi posebno eksistenco zraven blaga; tj. blago, v obliki, ko je 1. zamenljivo z vsemi drugimi blagi; kjer je 2. obče blago in je njegova naravna posebnost zbrisana; 3. kjer je postavljena mera njegove zamenljivosti, poseben odnos, v katerem si enači vsa druga blaga, je blago kot denar, in sicer ne kot denar nasploh, ampak kot določena vsota denarja, ker

da bi predstavljal menjalno vrednost v vseh njenih razlikah, mora denar biti števen, kvantitativno deljiv.

Denar, skupna oblika, v katero se spreminja vsa blaga kot menjalne vrednosti, obče blago, mora samo eksistirati kot poseb-
5 no blago poleg drugih, ker le-teh ni treba le v glavi meriti ob njem, temveč morajo v dejanski menjavi biti zanj zamenjavana in z njim menjana. Protislovje, ki s tem nastopa, razviti na drugem mestu. Denar ne nastaja po konvenciji, prav tako kot država. Nastaja samoraslo iz menjave in v menjavi, je njen produkt.
10 Prvotno bo blago rabilo kot denar - t.j. zamenjevano bo ne kot predmet potrebe in potrošnje, ampak da bi ga vnovič zamenjali za druga blaga, - tisto, ki je največkrat zamenjano kot predmet potrebe, kurzira; tisto, ki je tedaj zanj najbolj gotovo, da ga bo mogoče znova zamenjati za druga posebna blaga; tisto, ki torej
15 v dani družbeni organizaciji reprezentira bogastvo kat' exochen, tisto, ki je predmet najsplošnejšega povpraševanja in ponudbe in ima posebno uporabno vrednost¹. Tako sol, krzno, govedo, sužnji. Táko blago v svoji posebni obliki kot blago faktično bolj ustreza sebi kot (škoda, da se v nemščini ne da primerno posneti
20 razlika med denrée² in marchandise³) menjalni vrednosti kot pa druga blaga. Posebna uporabnost blagam pa naj bo kot posebnega predmeta potrošnje (krzno) ali kot neposrednega produkcijskega orodja (suženj), jih tu zaznamuje denar. V nadaljnjem razvoju bo nastopilo prav nasprotno, t.j. blago, ki je najmanj neposredno
25 predmet potrošnje ali orodje proizvodnje, bo najbolje reprezentiralo to plat, da služi potrebi menjave kot take. V prvem /
/25/ primeru bo blago denar zaradi svoje posebne vrednosti za uporabo; v drugem primeru zadobi svojo posebno vrednost za uporabo od tega, da služi kot denar. Trajnost, nespremenljivost, deljivost in ponovna sestavljivost, relativno lahka prenosnost, ker
30

¹ Gebrauchwert / uporabljivost

² potrošno blago

³ blago v prodaji ali za prodajo

5 vključujejo veliko menjalno vrednost v majhnem prostoru, vse to
dela plemenite kovine na tej zadnji stopnji posebno primerne.
Hkrati so one naravni prehod iz prve oblike denarja. Pri nekoli-
ko višji stopnji proizvodnje in menjave stopi produkcijski in-
10 strument nad produkte; kovine (sprva kamni) pa so prvo in najbolj
nujno proizvodno orodje. V bakru, ki v denarju antike igra tolik-
šno vlogo, je še oboje skupaj, posebna vrednost uporabe kot pro-
dukcijskega instrumenta in pa druge lastnosti, ki ne dotekajo od
15 uporabne vrednosti blaga, marveč ustrezajo njegovi opredelitvi
kot menjalne vrednosti (v čemer je vključeno menjalno sredstvo).
Med kovinami se potem spet izdvajajo te plemenite, ker ne oksidi-
dirajo etc., so enakšne kvalitete etc. in nato bolj ustrezajo
višji stopnji, ker stopa v ozadje njihova neposredna porabnost
20 za potrošnjo in proizvodnjo, one pa že zaradi svoje redkosti
bolj predstavljajo vrednost, utemeljeno čisto na zameni. Že vna-
prej predstavljajo prebitek, obliko, v kateri se bogastvo prvot-
no kaže. Tudi kovine so rajši menjane za kovine kot drugo blago.

Prva forma denarja ustreza majhni stopnji menjave in menjal-
ne trgovine, kjer denar nastopa še bolj v svoji opredelitvi kot
20 mera in manj kot dejanski menjalni instrument. Na tej stopnji je
mera lahko še čisto imaginarna (vendar vsebuje palica pri zamor-
cih železo) (školjke itd. pa bolj ustrezajo nizu, katerega vrhu-
nec je zlato in srebro).

25 Iz tega, da blago postane obča menjalna vrednost, izhaja,
da menjalna vrednost postane posebno blago: to pa more le, vtem
ko posebno blago dobi nasproti vsem drugim privilegij, da repre-
zentira njihovo menjalno vrednost, jo simbolizira; tj. da posta-
ne denar. Da se denarskemu svojstvu vseh blag prikazuje posebno
blago kot denarski subjekt - izhaja iz bistva same menjalne vred-
30 nosti. V nadaljevanju razvoja lahko menjalna vrednost denarja
spet zadobi eksistenco, ločeno od njegove materije, njegove sub-
stance, recimo v papirnatem denarju, vendar ne da bi odpravila
privilegij tega posebnega blaga, saj mora oposebljena eksisten-
ca še nadalje zadobivati denominacijo od posebnega blaga.

Ker je blago menjalna vrednost, je zamenljiva za denar, izenačena z denarjem. Razmerje, v katerem je izenačeno z denarjem, tj. opredeljenost njegove menjalne vrednosti, je predpostavljeno njih premenjavi v denar. Razmerje, v katerem se posebno blago zamenjuje za denar, tj. kvantum denarja, v katerega je moči pretvoriti določen kvantum blaga, je določeno z delovnim časom, ki je opredmeten v blagu. Kot udejanjenje določenega delovnega časa je blago menjalna vrednost; v denarju je kvotum¹ delovnega časa, katerega reprezentira, tako zmerjen kot vsebovan v svoji obči, 5 pojmu ustrezajoči, zamenljivi obliki. Denar je stvarni medij, ki s potopitvijo vanj menjalne vrednosti zadobe podobo, ustrezaajočo njihovi obči določitvi. Adam Smith pravi, da je delo (delovni čas) prvotni denar, s katerim se kupujejo vsa blaga.^{/38/}

Če gledamo akt produkcije, ostane to vedno res (prav tako glede 15 na določitev relativnih vrednosti). Vsako blago gre v produkciji nenehno v zameno za delovni čas. Nujnost denarja, razlikovana od delovnega časa, nastopa ravno s tem, da je treba kvantum delovnega časa izraziti ne v njegovem neposrednem in posebnem produktu, temveč v posredovanem in občem produktu, v njihovem 20 posebnem produktu kot enakem in konvertibilnem v vse druge produkte istega delovnega časa; delovnega časa ne v nekem blagu, temveč v vseh blagih hkrati, in zato v posebnem blagu, ki predstavlja vse drugo. Delovni čas ne more neposredno sam biti denar (zahteva, ki z drugimi besedami pomeni to, da naj bo vsako 25 blago neposredno sámo svoj denar), prav zato, ker faktično vedno eksistira le v posebnih produktih (kot predmet): kot obči predmet lahko eksistira le simbolično, ravno spet v posebnem blagu, ki je postavljeno kot denar. Delovni čas ne eksistira kot poseben, od naravnih posebnosti blaga neodvisen in odločen (odlep-

30 ljen) predmet menjave. Kot tak bi moral eksistirati, da bi neposredno izpolnjeval pogoje denarja. Opredmetenje občega, družbenega karakterja dela (in zato delovnega časa, ki /je/ vsebovan v menjalni vrednosti) ravno dela njegov produkt za menjalno

¹ kolikost

vrednost; daje blagu lastnost denarja, ta lastnost pa spet vključuje denarni subjekt, ki eksistira samostojno zunaj njega.

Določeni delovni čas je opredmeten v določenem, posebnem blagu posebnih lastnosti in posebnih odnosov do potreb; kot menjalna vrednost pa naj bo opredmeten v blagu, ki izraža le svojo kvotiteto ali kvantiteto, je ravnodušno do svojih naravnih lastnosti, in je zato lahko preobražen - to je, zamenjan - v vsako drugo blago, ki opredmetuje isti delovni čas. Kot predmet naj ima ta obči značaj //26/, ki oporeka njihovi naravni posebnosti. To protislovje se da rešiti le tako, da bo samo opredmeteno; tj. tako, da je blago postavljeno dvojno, enkrat v svoji naravni neposredni obliki, nato v svoji posredovani, kot denar. To zadnje je mogoče le tako, da posebno blago obenem postane obča substanca menjalnih vrednosti, ali vtem ko je menjalna vrednost blaga identificirana s posebno substanco, posebnim blagom v razliko vseh drugih. To je, vtem ko mora biti blago najprej zamenjano s tem občim blagom, simboličnim občim proizvodom ali opredmetenjem delovnega časa, da bi bilo potem kot menjalna vrednost enakovredno poljubno zamenljivo za vsa druga blaga, vanje preobrazljivo. Denar je delovni čas kot obči predmet, ali opredmetenje občega delovnega časa, delovni čas kot obče blago. Če je zato videti zelo enostavno, da je delovni čas, ker regulira menjalne vrednosti, dejansko ne le njihova inherentna mera, temveč tudi njihova substanca sama (kajti kot menjalne vrednosti blaga nimajo nobene druge substance, nobene naravne takšnosti) in tudi lahko neposredno rabi kot njihov denar, tj. daje element, v katerem se menjalne vrednosti realizirajo kot take, potem ta videz enostavnosti vara. Nasprotno, razmerje menjalnih vrednosti - blag kot enakih si in izenačljivih opredmetenj delovnega časa - vsebuje protislovja, ki dobijo stvarni izraz v denarju, različnem od delovnega časa.

Pri Adamu Smithu^{39/} se to protislovje kaže še kot postavljanje vzpored. Poleg posebnega delovnega produkta (delovnega časa kot posebnega predmeta) mora delavec proizvesti še neki kvantum

občega blaga (delovni čas kot obči predmet). Obe opredelitvi se mu prikazujeta vnanje vzpored. Notranje vsega blaga se še ne prikazuje zgrabljeno in prežeto od protislovja. To ustreza stopnji produkcije, ki mu je bila pred očmi, ko je delavec en del svoje substituce imel še direktno v svojem proizvodu; ne njegova celotna dejavnost, ne njegov celotni proizvod ni bil postal odvisen od menjave; tj. substitučna agrikultura (ali podobno, kot jo imenuje Steuart)^{/40/} je vladala še v veliki meri, in enako tudi patriarhalna industrija (ročno tkanje, predenje v hiši, povezano s poljedelstvom). Šele prebitek gre v menjavo v velikem krogu nacije. Menjalna vrednost in določitev z delovnim časom še ne povsem razviti v nacionalnem merilu.

(Incident¹: za blago in srebro manj kot za katerokoli drugo blago drži, da lahko njuna konsumpcija naraste le v razmerju do zmanjšanih produkcijskih stroškov. Prav nasprotno, naraste v razmerju do rasti občega bogastva, ker njuna uporaba specifično reprezentira bogastvo, preobilje, luksus, ker reprezentira obče bogastvo. Če odmislimo njuno uporabo kot denarja, se zlato in srebro konzumirata bolj v razmerju do rasti občega bogastva. Če zato njuna dobava nenadoma naraste, najdeta hitro, pa čeprav se njuni produkcijski stroški ali njuna vrednost niso sorazmerno zmanjšali, trg, ki se naglo širi in ki zaustavi njuno deprecia-cijo. S tem je mogoče pojasniti marsikaj, kar ekonomisti - za katere je v splošnem konsumpcija zlata in srebra odvisna edino od padca njihovih produkcijskih stroškov - v avstralsko-kalifornijskem case² ne morejo razumeti in se gibljejo tu v krogu. To je pove-zano prav s tem, da reprezentirata bogastvo, torej z njuno last-nostjo kot denarjem.

(Nasprotje zlata in srebra kot večnega blaga nasproti dru-gim, ki ga najdemo pri Pettyju^{/41/} že pri Ksenofonu, De vectigal, c.l.³ z ozirom na marmor in srebro. Ou mónon dè kratei thállousí

¹ mimogrede

² primeru

te kai geráskousin, allà kai aídia agathà échei hē chóra.

Péphyke mèn gàr líthos en autêi áphthonos etc (namreč marmor)
... Ésti dè kai gê, hē speiroménē ou phérei karpòn, oryssoménē
dè pollaplasíous trépheì à ei síton éphere.)¹ /42/ (Opazno je pač,

5 da se menjava med različnimi plemeni in ljudstvi - in to, ne zasebna menjava, je njegova prva podoba - začenja sprva s tem, da se nekvalificiranemu plemenu odkupi (izmami) prebitek, ki ni produkt njegovega dela, temveč naravni produkt tal in narave, ki jo /to pleme/ zavzema).

10 (Iz tega, da mora denar biti simboliziran v posebnem blagu, potem /pa je/ to blago (zlato etc.), razviti ordinarna ekonomska protislovja, ki izhajajo iz tega. To št. II. Nato, ker mora-
jo vsa blaga biti zamenjana za denar, da bi bila določena kot cene, naj bo ta menjava dejanska ali pa le v glavi, določiti
15 razmerje kvantuma zlata ali srebra do cen blaga. To št. III. Jasno je, da /s tem, da so/ zgolj zmerjene v zlato ali srebru, njuna kvantiteta nikakor ne vpliva na ceno blaga; z dejansko menjavo, kolikor dejansko rabi kot cirkulacijski instrument, nastopa težava; razmerje povpraševanja in ponudbe etc. Kar pa
20 aficira njegovo vrednost kot cirkulacijskega instrumenta, ga aficira očitno kot mero.)/

/27/ Delovni čas sam kot tak eksistira le subjektivno, le v obliki dejavnosti. Kolikor je kot tak zamenljiv (sam blago), je določen različen ne le kvantitativno, temveč tudi kvalitativ-
25 no, nikakor /ni/ obči, enaki si delovni čas; temveč kot subjekt enako malo ustreza občemu delovnemu času, določujočemu menjalne vrednosti, kot mu posebna blaga in proizvodi ustrezajo kot subjekt.

Stavek Adama Smitha, da mora delavec zraven svojega poseb-
30 nega blaga proizvajati obče blago, z drugimi besedami, da mora delu svojih proizvodov dati obliko blaga, sploh svojemu blagu,

¹ Ta dežela pa ne razpolaga le s tem, kar vsakoletno cvete in zori, temveč ima tudi večne dobrine. V njej se namreč nahaja obilo kamnin itd.... Je pa tudi zemlja, ki zasajena ne prinaša dohodka, z izkopavanjem prehranjuje mnogo več ljudi, kot pa če bi obrodila žito.

kolikor naj ne rabi kot uporabna vrednost zanj, temveč kot menjalna vrednost - subjektivno rečeno ne pravi nič več, kot da njegov posebni delovni čas ne more neposredno biti zamenjan za vsak drug posebni delovni čas, temveč da mora ta njegova obča zamenljivost biti šele posredovana, da mora privzeti neko predmetno, od same sebe različno obliko, da bi dosegla to občo zamenljivost.

Posameznikovo delo, gledano v samem aktu proizvodnje, je denar, s katerim on neposredno kupuje proizvod, predmet svoje dejavnosti; toda je poseben denar, ki ravno kupuje leta določeni proizvod. Da bi neposredno bilo obči denar, bi moralo že vnaprej biti ne posebno, temveč obče delo, tj. vnaprej biti postavljeno kot člen obče produkcije. V tej predpostavki pa delu ne bi šele menjava dajala občega značaja, marveč bi njegov predpostavljeni skupnostni značaj določal deležnosti na produktih. Skupnostni značaj produkcije bi delal produkt vnaprej za skupnostnega, za občega. Menjava, ki se prvotno dogaja v proizvodnji - in ki ne bi bila nikaka menjava menjalnih vrednosti, temveč /menjava/ dejavnosti, ki bi bile opredeljene s skupnostnimi potrebami, s skupnostnimi cilji - bi vnaprej vsebovala deležnost posameznika na skupnostnem svetu proizvodov¹. Na osnovi menjalnih vrednosti je delo šele z menjavo postavljeno kot obče. Na tej osnovi bi bilo kot tako postavljeno pred menjavo; tj. menjava proizvodov bi sploh ne bila medij, s katerim bi bila posredovana posameznikova deležnost na obči proizvodnji. Posredovanje se mora seveda dogajati. V prvem primeru, ki izhaja od samostojne proizvodnje posameznikov - pa naj se te samostojne produkcije še tako post festum opredeljujejo, modificirajo v svojih medsebojnih odnosih - se posredovanje dogaja z menjavo blaga, z menjalno vrednostjo, denarjem, kar vse so izrazi istega razmerja. V drugem primeru je sáma predpostavka posredovanja; tj. skupnostna proizvodnja, skupnostnost² kot osnova pro-

¹ an der gemeinschaftlichen Produktenwelt

² Gemeinschaftlichkeit / občestvenost

izvodnje, je predpostavljena. Posameznikovo delo je vnaprej postavljeno kot družbeno delo. Kar torej že je posebna materialna podoba proizvoda, katerega on ustvarja ali pomaga ustvarjati, - kar je kupil s svojim delom, ni opredeljen poseben proizvod, temveč je opredeljen delež na skupnostni proizvodnji. Zato mu tudi ni treba menjavati kak poseben proizvod. Njegov produkt ni menjalna vrednost. Produktu ni treba, da bi bil najprej spremenjen v posebno obliko, da bi za posameznika dobil obči značaj. Namesto delitve dela, ki se nujno poraja v menjavi menjalnih vrednosti, bi bila tu organizacija dela, ki ima za posledico delež posameznika na skupnostni potrošnji. V prvem primeru je družbeni značaj proizvodnje šele post festum postavljen, tako da so produkti vzdignjeni v menjalne vrednosti in z menjavo teh menjalnih vrednosti. V drugem primeru je družbeni značaj proizvodnje predpostavljen in deležnost na svetu produktov, na potrošnji, ni posredovana z menjavo medsebojno neodvisnih del ali delovnih produktov. Posredovana je z družbenimi produkcijskimi pogoji, znotraj katerih deluje individuuum. Če hočeš torej posameznikovo delo neposredno narediti za denar (tj. tudi njegov proizvod), za realizirano menjalno vrednost, se to pravi, določiti ga neposredno kot obče delo, tj. negirati ravno pogoje, pod katerimi mora biti narejen za denar in menjalne vrednosti in je odvisen od zasebne menjave. To zahtevo je moči zadovoljiti le pod pogoji, pod katerimi ne more več biti postavljena. Delo na osnovi menjalnih vrednosti ravno predpostavlja, da ne posameznikovo delo ne njegov proizvod nista neposredno obča; da to obliko doseza šele s predmetnim posredovanjem, z denarjem, ki je različen od njega.

Če predpostavimo skupnostno produkcijo, ostane časovna določitev seveda bistvena. Čim manj časa potrebuje družba, da bi proizvedla pšenico, živino etc., tem več časa pridobi za drugo produkcijo, materialno ali duhovno. Vsestranskost njenega razvoja, njenega užitka in njene dejavnosti je odvisna

kot pri posameznem individuu od prihranka časa. Ekonomija časa, v to se navsezadnje razrešuje vsaka ekonomija. Prav tako mora družba smotrno razdeliti svoj čas, da bi dosegla produkcijo, primerno svojim celotnim potrebam; kot mora posameznik pravilno razdeliti čas, da bi si pridobil znanj v primernih 5
proporciah ali da bi zadovoljil različne zahteve do svoje dejavnosti. Ekonomija časa, enako kot načrtna razdelitev delovnega časa na različne veje proizvodnje, ostane torej prvi ekonomski zakon na osnovi skupnostne proizvodnje. Bo celo zakon na mnogo 10
višji stopnji. To pa je bistveno //28/ različno od merjenja menjalnih vrednosti (del ali izdelkov) z delovnim časom. Dela posameznikov v isti delovni panogi, in različne vrste dela, niso različne le kvantitativno, različne so kvalitativno. Kaj predpostavlja le kvantitativna razlika reči? Istost njihove 15
kvalitete. Torej kvantitativno merjenje del /predpostavlja/ istorodnost, istost njihove kvalitete.

(Strabo, liber XI . O Albancih na Kavkazu^{/43/} :

Kai hoi ánthrōpoi kállei, kai megéthei diaphérontes; haploi dè, kai ou kapēlikoi; oudè gàr nomísmati tà pollà 20
chrōntai, oudè arithmōn ísasi meízō tōn hekatón; allà phortíois tàs amoibàs poioúntai. Prav tam se dalje glasi: Apeiroi d'eisi kai métrōn tōn ep'akribès kai stathmōn.)¹

Denar se najprej prikaže kot mera (za kar služijo npr. pri Homerju voli) in šele nato kot menjalno sredstvo, ker je v 25
menjalni kupčiji vsako blago samo še svoje menjalno sredstvo. Ne more pa biti blago mera ali pa lastno merilo primerjave.

¹
Tudi ljudje se odlikujejo po lepoti in velikosti; so namreč prostodušni in ne trgovski; večinoma namreč niti ne uporabljajo denarja niti ne poznajo števila večjega kot sto, temveč op-ravljajo menjave s pridelki. ... Poleg tega so jim nepoznane natančne določene mere in uteži.

SEZNAM RAZLIČIC IN KOREKTUR

Na nepaginiranem ovitku zvezka I so naslednji zaznamki:

- zvezek I.
 /: C A.:/ Wirth
 /: zvezek A.:/ Tooke
- 3.1 /:/: II.):/ Poglavlje o denarju:/
- 3.9 5 / R 6 od 12. aprila do 13. septembra je pet mesecev
- 4.19 število cirkulirajočih bankovcev - obtok bankovcev
 /Notenumlauf/
- 4.14-16 /: Preglednica umrljivosti do pozabljena.):/
- 4.30 5-mesečnega / R 6-mesečnega
- 5.32 71329717 / Marxova napaka, pravilno: 71329817
- 5.33 21810482 / Marxova napaka, pravilno: 21810382
- 6.3. 66990349 / Marxova napaka, pravilno: 76990349
- 6.13 5 / R 6
- 7.18-21 /: Odliva zaradi nadomestitve srebrnega denarja /:
 znotraj dežele:/ do obravnave.):/
- 8.2-6 Namesto da bi dejanj/ska/ ekonomska dejstva služila
 kot preizkus njihovih teorij, dokazuje prav nasprotno
 popačenje dejstev, da jih njihova teorija ni obvladala,
 ampak da jih potvarja, da bi se lahko z njimi igrala.
 Sama njihova dejstva so izrodki njihove abstrakcije -
 Namesto da ekonomska dejstva služijo kot preizkus nji-
 hovih teorij, dokazujejo, kako dejstev ne obvladujejo,
 da bi se z njimi igrali. Način, kako se igrajo z dej-
 stvi, kaže vse prej genezo njihovih teoretskih abstrak-
 cij.
- 9.10-11 manjšo količino, za tehnične izboljšave - manjšo koli-
 čino na isti osnovi
- 11.15 producenti - produkcijski pogoji /Produktionsbedingungen/
- 11.20 obstoječi produkcijski način /Produktionsweise/ - ob-
 stoječa produkcijska razmerja /Produktionsverhältnisse/
- 11.24 cirkulacijske transformacije - cirkulacijske premene
 /Zirkulationsumwandlungen/
- 21.1 /: vključno z delom:/
- 21.6-7 na¹ predmete prvotne nujnosti - v območju prvotnih po-
 na² blaga treb

- 22.4-5 reprezentira - odreja /kommandiert/
 22.9-10 praktično - faktično
 22.13-14 praktično izenačevanje /Gleichsetzung/ - praktično enakost /Gleichsein/ - praktično izenačevanje
 23.33 vsakdanja men/java/ /Alltagsaust/ausch// - vsakdanja ident/ifikacija/ - vsakdanji promet /Alltagsverkehr/
 25.1 poseduje ... vrednost - izraža ... vrednost
 25.2 kot nov/ec/ - kot denar
 25.8 denarja - kovinskega denarja
 25.15 dokler ga reprezentirajo - ki temeljijo na njem
 25.21 privatno menjavo - menjavo
 25.22-23 /: ekonomsko :/
 25.24-25 bančnimi "cirkulacijskimi umetnijami" /Zirkulations= kunststücke/ - bančnimi "preobrazbami" /Bank"verwandlungen"/
 28.12 relativna vrednost - vrednost (realna menjalna vrednost)
 28.15 v zlatu in srebru - v denarju
 28.19 /: reelno :/
 28.25 čisto abstraktno - kot vnanja abstrakcija
 28.29 kot določujoča moč - kot gonilo in gibalni princip
 29.1 se njegova fak/tična/ - trenutna tržna vrednost
 29.4 /: z realno vrednostjo kot nečem tretjim:/
 29.26 /: določena mera :/
 29.28 /: in produkcijski stroški zlata in srebra :/
 29.33 nominalno razliko /Unterschied/ - nominalno različnost /Verschiedenheit/
 29.34 menjalno vrednostjo - realno vrednostjo
 30.1-2 podobi - upredmetenju
 30.3 protislovje - razliko in protislovje
 30.6 /: meščanske :/
 30.10-11 in že bi ustvarili $\frac{1}{2}$ ce/no/ menjalno vrednost ki mu ustreza - in že bi v kakem vrednostnem znaku, denarju, v časovnih bonih, ustvarili ustrezen nasprotek
 30.22 določujoči p/rincip/ - mera
 30.33 vrednosti - tržnih vrednosti
 31.1 produkto/v/ - blag
 31.12 /: cirkulacijsko sredstvo :/

- 32.11 Vsak produkt - Vsako blago
- 32.13 se izenačuje - se zamenjuje
- 34.19-20 vrednost - menjalna vrednost
- 34.32 /: enoto :/
- 35.2 enega blaga - ene vrednosti
- 37.9 /: na mah :/
- 38.5 /: simbolizirano :/
- 38.7-8 blago in menjalna vrednost - blago, blago pa menjalna vrednost
- 39.8-9 ki je ločena od blag samih in /simbolizirana/ ki je upredmetena
- 40.19 določeno blago - določen produkt
- 40.19 /: latentno vsebuje :/
- 40.20-21 /manifestirana/
- 40.24 razli/ko/ - protislovje
- 41.22-23 /: drug do drugega - ravnodušno :/
- 42.29-31 /: Razmerja do denarni posel :/
- 45.8 /: (ali dejavnost) :/
- 46.1 blagovne /menjave/ - menjave produktov
- 50.15 blag - produktov
- 51.2-3 /: Saintsimoni do produkcije :/
- 51.5 /: vsestranskem :/
- 51.32-34 /: Je interes privatnikov do neodvisni od vseh :/
- 52.15-16 /: samoraslo in zgodovinsko :/
- 53.12-15 utemeljena na tem, da si univerzalno razviti individui (skupno) podredijo svojo skupnostno, družbeno produktivnost tudi kot svoje družbeno premoženje, je tako -
- utemeljena na univerzalnem razvoju individuov in na podreditvi njihove skupnostne, družbene produktivnosti kot njihovega družbenega premoženja, je
- 53.33 menjalna vrednost - obliko menjalne vrednosti
- 53.34-
54.1 njegov družbeni značaj - svojo družbeno moč
- 54.9 gospos/tvo/ - kontrolo
- 54.11-12 delovnih proizvodov in del - vseh proizvodov dela, premoženj in dejavnosti
- 54.25 razdrobitev /Zersplitterung/ - konkurenco
- 55.5 trgovine - privatne trgovine

- 56.11 neodvis/nosti/ - tuji moči - tujosti
- 57.7-8 /: Primerjava do občosti.:/
- 59.27 /: enega razreda :/
- 59.34-35 /: Tudi tu do kot opredeljeni.:/
- 60.3 /: navidezno neodvisnim :/
- 60.16-17 te ideje - vero v večnost teh idej
- 60.28 /: Produkt postane blago :/
- 60.28 Blago postane (torej) menjalna vrednost
- 60.30 1 blago 1. kot zamenljivo
2 blago, v obliki, ko je 1. zamenljivo
- 61.4 bla/ga/ - menjalne vrednosti
- 63.26 produktih - blagih - produktih
- 64.21-
65.13 občega delovnega časa. - občega delovnega časa, delovni čas do v nacionalnem merilu
Dostavek "delovni čas do v nacionalnem merilu" je Marx napisal po odstavku, ki se začneja z "Incident: za blago ..."
- 66.10 mat/erializiran/ - simboliziran
- 67.33 skupne osnove - skupnost kot osnova
- 68.10 skup/nostnost/ - organizacija
- 68.17 /: 1 neodvisnih del ali delovnih produktov :/
2 medsebojno neodvisnih potrebam
- 69.4 potrebam - celotnim potrebam
- 69.16 identite/to/ - istost

/1/ Od oktobra 1857 do novembra 1858 je Marx na podlagi svojega dotedanjega raziskovanja ekonomije napisal 50 tiskarskih pol oz. sedem zvezkov zaobsegajoče besedilo, ki je njegov prvi obsežnejši poskus sistematičnega razvitja kritike sistema meščanske ekonomije. Pisanje je bilo od vsega začetka namenjeno samorazumevanju: Marx svoje "strnitve ekonomskih študij" ni več vezal, tako kot še leta 1851/52, na objavo, ampak je šele v trenutku, ko je bil rokopis večinoma že dokončan, prosil Lassalla, da najde zanj založnika (Marx Lassallu 22.8.1858); tudi Engelsa je o svojem delu obvestil so razmerno pozno (Marx Engelsu 8.12.1857).

"Prvi osnutek" "kritike ekonomskih kategorij" je tako kot sestavni del obsežnega gradiva štiridesetih in petdesetih let služil za osnovo Marxovim poznejšim razdelavam načrtovane kritike politične ekonomije. Danes velja, skupaj s prvim zvezkom za "H kritiki politične ekonomije" in pripravljalnimi deli zanj, za prvi osnutek "Kapitala".

Tik pred začetkom pisanja rokopisa je Marx napisal še dva teksta, ki sta vsebinsko sicer povezana z rokopisom, vendar sta ostala nedokončana. Julija 1857 je začel Marx v zvezku, ki ga je novembra 1857 označil kot zvezek III, pisati kritiko dela Frédérica Bastiata "Harmonies économiques", Paris 1851. Pozneje je osnutku, ki ga je prekinil že po sedmih straneh, dal naslov "Bastiat und Carey" /Bastiat in Carey/. Drugi osnutek, ki ga je začel Marx pisati po prekinitvi kritike Bastiata, je poskus splošnega uvoda za načrtovano kritiko politične ekonomije. Rokopisni fragment, ki se nahaja v zvezku z oznako "M", je Marx napisal od 23.8.1857 do verjetno zadnjih dni avgusta. Besedilo, danes znano kot "Uvod v Očrte", omenja Marx prvič v predgovoru za "H kritiki politične ekonomije" iz leta 1859.

Za časa Marxovega in Engelsevega življenja so vsa ome-
njena besedila ostala v rokopisu. Leta 1925 je Rjazanov v
Grünbergovem "Archiv für die Geschichte der Arbeiter=
bewegung" obvestil javnost, da se nahajajo v arhivu SPD
številni Marxovi ekscerptni zvezki ter osem zvezkov z eko=
nomskimi raziskavami, ki predstavljajo pripravljalna dela
za "H kritiki politične ekonomije" iz leta 1859. Do napove-
dane objave materialov pa je prišlo šele potem, ko so Rja-
zanova že odstranili: leta 1939 je Inštitut Marx-Engels-
Lenina v Moskvi izdal Marxove rokopise 1857/58 z naslovom:
"Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie (Rohent=
wurf) 1857-58" /Očrti za kritiko politične ekonomije (prvi
osnutek) 1857-58/. Naslov je redakcijska kombinacija cita-
tov iz Marxovih pisem in pa zapisa na ovitku zvezka VIII:
"(Political Economy Criticism of)", z dodatkom: "(Fortsetzung)".
Leta 1941 je izšel nato še dodatni zvezek, ki vsebuje poleg
osnutka "Bastiat in Carey" še Marxove ekscerpte iz Ricarda
(ekscerptni zvezki 1850/51), dva osnutka za "Index zu den
7 Heften" /Indeks k sedmim zvezkom/ (junij 1858), fragment
prvotnega besedila za "H kritiki politične ekonomije" (av-
gust-oktober 1858), Marxov pregled lastnih ekonomskih roko-
pisov z naslovom "Referate zu meinen eigenen Heften" /Refe-
rati k mojim lastnim zvezkom/ (junij/julij 1861) ter načrt
osnutka za tretje poglavje besedila "H kritiki politične
ekonomije" (spomlad 1859 ali poletje 1861).

Leta 1953 je izšel fotomehanični ponatis izdaje Očrtov
iz leta 1939/41 pri Dietz Verlag, Berlin. V MEGA² so z na-
slovom "Ökonomische Manuskripte 1857/58" objavljeni osnutek
besedila "Bastiat in Carey", "Uvod" v Očrte ter samo besedi-
lo Očrtov v dveh zvezkih: II.1.1.-1976, II.1.2. - 1981.

V srbohrvaščini je izšel celoten prevod Očrtov v okvi-
ru "Marx-Engels-Dela", zv. 19 in zv. 20, Beograd 1979. Pre-
vod je urejen na osnovi ruske izdaje Očrtov v "Marx-Engels-
Sočinenija", zv. 46 (1. in 2. del), Moskva 1969 .

V slovenščini so doslej izšli naslednji prevodi odlomkov iz Marxovih rokopisov 1857/58:

odlomek iz poglavja o denarju in odlomki iz poglavja o kapitalu, v: Problemi, revija za kulturo in družbena vprašanja, št. 49, 50, 51, 52, 57, 58, 59-60, letnik V, Ljubljana 1967; Uvod v Očrte in odlomek "Obdobja ekonomskega formiranja družbe", v: K. Marx in F. Engels, Izbrana dela, zv. IV, Ljubljana 1967;

Bastiat in Carey, v: Časopis za kritiko znanosti, št. 21/22, letnik V, Ljubljana 1977.

Besedilo Očrtov je sorazmerno nerazčlenjeno; čeprav je že na koncu Uvoda Marx zarisal načrt za svoje ekonomsko delo, se je zgradba Očrtov dejansko oblikovala pri pisanju samem. Osrednje mesto zavzema poglavje o kapitalu, ki je tudi najobsežnejše, saj zaobsega zvezke II do VII. Zvezek I in prvih sedem strani zvezka II vsebujejo poglavje o denarju. Marx poglavij sprva ni oštevilčil. S številom I je zaznamoval šele kratek zaris poglavja o vrednosti, s katerim se konča besedilo Očrtov. Tudi pri poglavju o kapitalu je Marx šele zadnji odsek naslovil z "Dritter Abschnitt" /Tretji odsek/.

Prvi zvezek, ki vsebuje tudi naš prevedeni odlomek, sestoji iz 18 pol (36 listov, 72 strani), ki jih je Marx zložil v zvezek. Marx je pisal zvezek od srede oktobra do srede novembra 1857. Na prvi strani prve pole, ki služi kot ovitek zvezka, so naslovi: "zvezek I", "A" (popravljen iz "C"), "zvezek A". Označitev z velikimi črkami se nanaša na zvezka B' in B'', ki sta, skupaj z izgubljenim zvezkom "C", vsebovala izvorno besedilo za "H kritiki politične ekonomije". Pred začetkom besedila Očrtov so v zvezku še različne Marxove zabeleške, sheme itd., med drugim tudi osnutek članka proti B. Bauerju, osnutek pisma F. Engelsu (16.2.1857) ter konspekta iz Phillip de Segura in Jacoba Grimma.

Marx je rokopis najprej naslovil: "Alfred Darimon: De la Réforme des Banques. Paris 1866". Pozneje, najverjetneje pri začetku pisanja zvezka II, je dodal v večjih črkah naslov: "Poglavje o denarju", pri čemer je beseda "denarju" poudarjena; še pozneje, verjetno proti koncu rokopisa, je pred ta naslov postavil še številko II.

/2/ Alfred Darimon, De la réforme des banques. Avec introduction par Émile de Girardin. Paris 1856. Kritiko Girardina je podal Engels že v recenziji Girardino=ve knjige Le socialisme et l'impôt, /Socializem in davki/, Paris 1850, v: Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue, zv. 4; gl. MEW 7, str. 280 ss.

/3/ Pri Darimonu, str. 3: "qu'une banque organisée d'après les principes actuels, c'est-à-dire basée sur la prédominance de l'or et de l'argent, fait défaut au public précisément au moment où le public a le plus besoin de ses services."

/4/ "angenehme Gewohnheiten des Daseins": ironična aluzija na Egmontove besede "schöne freundliche Gewohnheit des Daseins und Wirkens", /lepa prijazna navada bivanja in delovanja/, Goethe, Egmont, 5. dejanje, Zapor, Pogovor s Ferdinandom.

/5/ Pri Darimonu, str. 3-4: "les nombreuses affaires qui se sont engagées dans les derniers mois de l'Exposition universelle". Razstava je trajala od maja do novembra 1855.

/6/ Vir ni ugotovljen.

/7/ Gratuité du crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon, Paris 1850. Razprava med Proudhonom in Bastiatom, ki se je začela koncem 1849, je Marx ekscerptiral v ekscerptnem zvezku XVI, oktobra in novembra l. 1851.

/8/ Pri Darimonu, str. 4: "Pour trouver l'escompte à 6 pour 100, il faut remonter à 1806, c'est-à-dire à un demi-siècle. Il y a près de cinquante ans qu'on voyait im=muable à 90 jours le maximum de l'échéance des effets de commerce."

/"Da bi našli diskont po 6%, je treba seči nazaj do l. 1866, tj. nazaj za pol stoletja, že skoraj petdeset let je maksimalna doba dospelosti trgovskih papirjev fiksirana na 90 dni."/

/9/ Pri Darimonu, str. 5: "L'or et l'argent sont des marchandises comme toutes les autres ... il faut que chaque peuple ait une certaine réserve de ces métaux, qui lui permette de parer aux besoins extraordinaires, tels, par exemple, que les achats à l'étranger."

/"Zlato in srebro sta blago kot vse drugo blago ... vsak narod mora imeti določeno kovinsko rezervo, ki mu omogoča, da ustreže izrednim potrebam, denimo, nakupom v tujini."/

/10/ Pri Darimonu, str. 6: "Il est faux que la monnaie métallique soit une marchandise comme une autre; elle est un instrument d'échange, et, à ce titre, elle jouit du privilège de faire la loi à toutes les autres marchandises..."

/"Kovinski denar bi moral biti blago kot drugo blago; je menjalni instrument in prav zato uživa privilegij, da predpisuje zakon vsem drugim blagom."/

/11/ Pri Darimonu, str. 6: "Donc ... c'est à ce privilège, dont jouissent l'or et l'argent, d'être les seuls instruments authentiques de circulation et d'échange qu'il faut attribuer non-seulement la crise actuelle, mais les crises périodiques qui frappent le commerce."

/"Se pravi, da je treba ravno temu privilegiju, ki ga uživa ta zlato in srebro, da sta edina instrumenta cirkulacije in menjave, pripisati ne le aktualno krizo, marveč periodične krize, ki prizadevajo trgovino."/

/12/ Pri Darimonu, str. 6-7: "il suffirait, comme le veut la théorie représentée ici par M. Michel Chevalier, que l'or et l'argent fussent des marchandises comme les autres, ou, ce qui est plus vrai, que toutes les marchandises fussent des instruments d'échange au même titre que l'or et l'argent; que les produits, comme disait J.-B. Say, s'échangeassent véritablement contre les produits."

/"po teoriji, kakršno zastopa tu g. Michel Chevalier, bi za-
doščalo, da postaneta zlato in srebro blago kot druga blaga,
ali natančneje, da vsa blaga postanejo menjalni instrumen-
ti z isto pravico kot zlato in srebro; da se produkti, kot
je dejal J.-B. Say, resnično zamenjajo za produkte."/

/13/ Pri Darimonu, str. 22: "la différence constatée
entre la valeur du papier de banque et celle des lingots ne
vient pas de la dépréciation du papier, mais du renchérisse-
ment des lingots."

/"ugotovljena razlika med vrednostjo bankovcev in vrednostjo
kovinskega zaklada, ne izhaja iz depreciacije bankovcev, pač
pa iz podražitve kovinskega zaklada."/

/14/ David Ricardo, The high price of bullion a proof
of the depreciation of bank-notes, /Visoka cena zaklada, do-
kaz za depreciacijo bankovcev/, London 1810.

/15/ Pri Darimonu: "dont la conclusion est cet aphorisme
si connu: La monnaie, à l'état le plus parfait, est de papier."

/16/ P.-J. Proudhon, Système des contradictions écono-
miques, ou philosophie de la misère, zv. 1., 2., Paris 1846;
/Sistem ekonomskih protislovij ali filozofija bede/, zv. 1.,
str. 68-70.

/17/ Procenti so očitno napačni. Primer bi se moral
glasiti nekako takole: kvart žita naraste od 50 na 100 sh.,
torej za 50 sh., toda bombažna blaga padejo od 100 na 20 sh.
Srebro je padlo glede na žito samo za 50, bombažna blaga pa
so (zaradi zastajajočega povpraševanja itd.) padla v razmer-
ju do žita za 80%.

/18/ Wilhelm Weitling, Garantien der Freiheit /Zagoto-
vila svobode/, Vivis 1842, str. 153-175.

/19/ Karl Marx, Misère de la philosophie. Réponse à
la Philosophie de la misère de M. Proudhon, Paris, Bruxelles
1847, str. 37-62; /Beda filozofije. Odgovor na Filozofijo
bede M. Proudhona, v: MEID II, gl. str. 424-448/.

/20/ O "bars" (prvotno "bars of iron") je bral Marx pri različnih avtorjih, med drugim pri: William Jacob, An historical inquiry into the production and consumption of the precious metals /Zgodovinska raziskava o produkciji in konsumpciji plementih kovin/, zv. 2, London 1831; David Urquhart, Familiar words as affecting England and the English /Znane besede, kolikor zadevajo Anglijo in angleščino/, London 1856.

Teoretsko-zgodovinsko kritiko "idealne bar" razvije Marx kasneje v zvezku VII "Očrtov", gl. Grundrisse 680 ss.

/21/ Marxovo naštevanje lastnosti denarja se opira na S. Baileya; njegovo delo Money and its vicissitudes in value; as they affect national industry and pecuniary contracts, /Denar in spreminjanje njegove vrednosti, kolikor zadeva nacionalno industrijo in denarne pogodbe/, London 1837, je Marx ekscerptiral v londonskem ekscerptnem zvezku V l. 1851. V zvezku VII "Očrtov" se Marx pri naštevanju denarnih funkcij znova skliče na Baileya (gl. Grundrisse, str. 856); MEGA² II l.1 v aparatu na to Marxovo referenco ne opozarja.

/22/ Marx se tu močno opira na svoj ekscerptni zvezek, ki je nastal verjetno v marcu in aprilu 1851 in nosi naslov "bullion" ter "Das vollendete Geldsystem" /"Dovršeni denarni sistem"/. V njem so zbrani izvlečki in sistematizirajoči komentarji iz Marxovih ekscerptnih zvezkov 40-tih let in iz londonskih ekscerptnih zvezkov do sredine zvezka VII (februar 1851).

/23/ Trade of 1856. - Decrease of consumption /Trgovina l. 1856. - Upadanje porabe/; v: The Economist, London št. 700, 24.1.1857, str. 86.

/24/ Foreign correspondence. - France - Paris, feb. 10, /Korespondenca iz tujine/; v: The Morning Star, London, št. 286, 12.2.1857.

/25/ The double standard in France /Dvojna denarna podlaga v Franciji/; v: Supplement to the Economist, London, št. 700, 24.1.1857, str. 24.

/26/ Aluzija na Proudhonov stavek, ki ga kritizira Marx v Bedi filozofije: "Les théories économiques n'en ont pas moins leur succession logique et leur série dans l'entendement", (Proudhon, Système des contradictions itd., zv. 1., str. 146; gl. k temu MEID II, str. 449 in 472).

/27/ erscheinen/ MEGA² izpeljuje pomen glagola, kot ga uporablja Marx na tem mestu, iz francoskega "se manifeste", za razliko od izdajateljjev Grundrisse iz l. 1939, ki navezujejo Marxovo rabo na Heglovo Znanost logike. Glej k temu Marxovo citiranje Proudhona v MEID II, str. 472: "Nikakor ne podajamo zgodovine po časovnem redu, ampak po sosledju idej. Ekonomske faze ali kategorije nastopajo v svojih manifestacijah včasih istočasno, včasih v obratnem zaporedju... Prav tako imajo tudi ekonomske teorije svoje logično sosledje in svoj način nizanja v razumu; laskamo si, da smo ta red odkrili." (Proudhon, I. zv., str. /145/, 146.)

/28/ Izraz Johna Graya v njegovem delu Lectures on the nature and use of money /Predavanja o naravi in rabi denarja/, Edinburgh 1848.

/29/ Marx povzema izvajanja Johna Locka v: Further considerations concerning raising the value of money, /Nadaljnja proučevanja naraščanja vrednosti denarja/, v: The works of John Locke, 7. izd., zv. 2, London 1768, str. 92.

/30/ Marx povzema tu Adama Smitha: An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. With a commentary, by the author of "England and America" /Edward Gibbon Wakefield/. /Raziskovanje o naravi in vzrokih nacionalnega bogastva s komentarjem avtorja "Anglije in Amerike"/, zv. 1-6 /oz. 1-4/. London 1835 do 1839, zv. 1, London 1835, str. 130.

/31/ V rokopisu "Dovršeni denarni sistem" iz leta 1851, ki je prišel do nas le deloma ohranjen, je ta misel formulirana takole:

"To, kar poseduje vsak posamični individuum v denarju, je obča sposobnost menjave /Tauschfähigkeit/, s katero po želji na lastno pest določa svoj delež na družbenih produktih zase. Vsak individuum poseduje družbeno moč v lastnem žepu v obliki neke stvari. Uropajte stvari to družbeno moč, in to moč morate neposredno osebi dati nad osebo. Brez denarja torej ni mogoč nikakršen industrijski razvoj.

Vezi /die Bände/ morajo biti organizirane kot politične, religiozne itn., dokler ni denarna moč nexus rerum et hominum." (Gr. 986-987).

V prvotnem tekstu 2. poglavja "H kritiki politične ekonomije" stoji: "Denar je 'neosebna lastnina'. V njem lahko v žepu prenašamo za samo občo družbeno zvezo, družbeno substanco. Denar daje družbeno moč kot reč v roko privatnika, ki kot tak izvaja to moč. Družbena zveza, izmena snovi sama se prikazuje v njem kot nekaj čisto vnanjega, kar ni v nobenem individualnem razmerju do svojega posestnika, in zato daje /lässt/, da se tudi moč, ki jo le-ta izvaja, prikazuje kot nekaj čisto slučajnega, njemu vnanjega." (Gr. 874).

/32/ Najverjetneje gre za odlomek iz (izgubljenega) rokopisa pripravljalnih del za "Kritiko politike in nacionalne ekonomije", ki so nastala v letih 1844-47. Od ohranjenih rokopisov iz tega kompleksa so najbolj znani tkim. "Ekonomsko-filozofski rokopisi iz leta 1844", v pretežni meri objavljeni so tudi ekscerptni zvezki iz 1844-46 (MEGA I, 437-583), več tekstov pa še čaka na objavo v obeh glavnih institutih, moskovskem (pretežno fotokopij) in amsterdamskem (večina originalov).

/33/ "Pripombe o ekonomiji", o katerih govori tu Marx, do danes niso odkrite.

/34/ "In celo v najbolj omikani antiki, pri Grkih in Rimljanih, se prikazuje njegov polni razvoj /namreč denarja/, ki je v moderni meščanski družbi predpostavljen, le v periodi njenega razkroja." (Uvod v Očrte kritike politične ekonomije, Gr. 23-24; gl. MEID III, str. 36).

/35/ "Faustpfand der Gesellschaft". V ekonomski literaturi je ta izraz vsaj od Johna Bellersa knjiga "Essay about the Poor" etc. iz l. 1699; a Marx ima tu v mislih predvsem mesto iz Aristotelove Nikomahove etike V, 5, 14 (1133 a), kjer je denar označen kot zagotovilo, gotovost v katerikoli bodoči menjavi (če le ne pade njegova kupna moč).

Izraz Faustpfand der Gesellschaft" povzema Marx iz knjige Johanna Georga Büscha: Abhandlungen vom Geldumlauf... /Razprave o denarnem obtoku.../, 1. del, 2. izd., Hamburg und Kiel 1800, str. 289-299, kjer stoji: "... das Geld ... als ein allgemeines Faustpfand, nicht blos zwischen den Mitgliedern einer bürgerlichen Gesellschaft, sondern zwischen mehreren bürgerlichen Gesellschaften" /"... denar ... kot obče zastavilo, ne samo med člani ene občanske družbe, ampak med večimi občanskimi družbami"/. V ekscerptnem zvezku "Dovršeni denarni sistem" formulira Marx Büschevo tezo z besedami: "Denar obče ročno zastavilo občanske družbe". Formulo "money as a pledge" je najti tudi pri Locku; ustrezno mesto iz Lockovega dela Some considerations of the consequences of the lowering of interest, and raising the value of money (1691) /Razmišljanja o posledicah nižanja obresti in višanja denarne vrednosti/ ekscerptira Marx v zvezku VI, januarja/februarja 1851.

/36/ Timon Atenski IV, 3. prizor: mesto citira Marx prvič že v "Ekonomsko-filozofskih rokopisih" in nato še večkrat.

/37/ "Sveti glad po zlatu" - Vergil, Eneida III, v. 57.

/38/ Adam Smith, Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations. Traduction nouvelle par G. Garnier /Raziskovanja o naravi in vzrokih nacionalnega bogastva. Na novo prevedel G. Garnier/, I. zv., Paris 1802, str. 60: "Le travail a été le premier prix; la monnaie payée pour l'achat primitif de toutes choses." /"Delo je bilo prvotna cena, denar, plačan za prvobiten nakup vseh stvari"/. V svojih pariških ekscerptnih zvezkih iz leta 1844 je Marx stavek podčrtal, gl. MEGA² IV/2, str. 339.

/39/ Prav tam, I. zv., str. 47: "... tout homme prévoyant ... dut naturellement tâcher de s'arranger pour avoir par-devers lui, dans tous les tems, outre le produit particulier de sa propre industrie, une certaine quantité de quelque marchandise qui fût, selon lui, de nature à convenir à tant de monde, que peu de gens fussent disposés à la refuser en échange du produit de leur industrie." /"... vsak previden človek ... si mora prizadevati, da se pripravi, da ima vedno pri sebi poleg svojega posebnega delovnega produkta še neki kvantum kakega blaga, ki bo takšno, da bo po naravi ustrezalo tolikim, da ga bodo le redki odklonili v menjavi za svoj delovni produkt." / Marx je podčrtal stavek v citatu v svojih pariških ekscerptnih zvezkih iz leta 1844, gl. MEGA² IV/2, str. 338.

/40/ James Steuart: An inquiry into the principles of political oeconomy ... zv. 1, Dublin 1770, str. 80: "the difference between agriculture exercised as a trade and as a direct means of subsisting." /"razlika med agrikulturo, ki jo opravljajo kot menjavo in agrikulturo, ki jo opravljajo kot neposredno sredstvo subsistence." / Marx navaja Steuartov stavek v londonskem ekscerptnem zvezku VII takole: "zu unterscheiden zwischen agriculture as a trade and agriculture as a direct means of subsisting" /"razlikovati med ..."/

/41/Obe mesti iz dela Williama Pettya "Several essays in political arithmetic..." /"Nekaj poskusov v politični aritmetiki..." / navaja Marx proti koncu poglavja o denarju.

/42/ Ksenofon, De rexitibus, sive vectigalibus civitatis Atheniensis augendis, caput 1, /Dohodki ali o povečanju prispevkov atenske države, 1. pogl./.

/43/ Strabon, Rerum geographicarum libri /Geografija/, 11. knjiga, /c.4/.